T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLAM TARİHİ VE SANATLARI ANABİLİM DALI
İSLAM TARİHİ VE SANATLARI PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

UŞŞÂKÎLİKTE MÛSİKÎ VE MÛSİKÎŞİNASLAR

Talha GÜNAYDIN

Danışman
Prof. Dr. Recep YAPAREL

İZMİR – 2012

YÜKSEK LİSANS
TEZ/ PROJE ONAY SAYFASI

2009800437

Üniversite : Dokuz Eylül Üniversitesi

Enstitü : Sosyal Bilimler Enstitüsü

Adı ve Soyadı : Talha GÜNAYDIN

Tez Başlığı : Uşşakilikte Musiki ve Musikişinaslar

Savunma Tarihi : 10.07.2012

Danışmanı : Prof.Dr.Recep YAPAREL

JÜRİ ÜYELERİ

Ünvanı, Adı, Soyadı	Üniversitesi	İmza
Prof.Dr.Recep YAPAREL	DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ	.....
Yrd.Doç.Dr.Necdet ŞENGÜN	DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ	.....
Doç.Dr.Hüseyin ESEN	DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ	.....

Oybirliği (X)
Oy Çokluğu ( )

Talha GÜNAYDIN tarafından hazırlanmış ve sunulmuş "**Uşşakilikte Musiki ve Musikişinaslar**" başlıklı Tezi( ) / Projesi( ) kabul edilmiştir.

Prof.Dr. Utku UTKULU
Enstitü Müdürü

YEMİN METNİ

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum "Uşşâkîlikte Mûsikî ve Mûsikîşinaslar" adlı çalışmanın, tarafımdan akademik kurallara ve etik değerlere uygun olarak yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

Tarih
…./…./….
Talha GÜNAYDIN
İmza

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

Uşşâkîlikte Mûsikî ve Mûsikîşinaslar

Talha GÜNAYDIN

Dokuz Eylül Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı

İslam Tarihi ve Sanatları Programı

İnsanlık tarihi boyunca dinî içerikli manzum sözlerin ve bu sözlerle icra edilen mûsikînin ibadet saikiyle kullanıldığı bilinmektedir. Bu kullanımın yaygınlaşması sonucu "İlâhî" kavramı meydana gelmiş ve dinî ayinlerin özünü oluşturmuştur. İlâhîler, dinî merasimlere kattığı rûhanî hava ve sağladığı duygu coşkunluğu ile Türk Din Mûsikîsi'nin merkezinde yer alır.

Türk Din Mûsikîsi'nin icra edildiği mekânlar, tekkeler olagelmiştir. Dinî mûsikî, tekkeler kanalıyla sürekli gelişmiş ve müzikal incelikler tekkelerde doruğa ulaşmıştır. Bu sebeple tekkeler ve tarikatlar, Dinî Mûsikî araştırmalarının kaynağı durumundadır.

Araştırmamızı İstanbul merkezli bir tarikat olan Uşşâkîliğin, özünü Halvetîlik'ten alan zikir usûlü, mûsikîsi ve mûsikîşinasları üzerinde yoğunlaştırdık. Ayrıca Uşşâkî tekkelerinde icra edilen eserlerin tashih edilmiş notalarını gün yüzüne çıkarmaya çalıştık.

Anahtar Kelimeler: Uşşâkîlik, Türk Din Mûsikîsi, Zikir, İlâhi, Tekke, Tarikat, Tasavvuf.

ABSTRACT

Master's Thesis

Music and Musicians in Ushakiyya

Talha GÜNAYDIN

Dokuz Eylül University

Graduate School of Social Sciences

Department of Islamic History and Arts

Islamic History and Arts Program

That music or religious poetic words were motived with worship from the most ancient times of humanity has been known. As a result of the employment, the term "Hymn" emerged and formed the core of religious rituels. Hymns take place at the core of Turkish Religious Music with its spiritualty for rituels and emotional enthusiasm.

Lodges had been the places where Turkish Religious Music being performed. Religious music progressed permanently by dint of the lodges and musical daintinesses had reached to peak in the lodges. So, the lodges and sects are main resources of the religious music researches.

In our researches we focused on hymns, musicians and dhikr way of Ushakiyya which is a sect based in Istanbul. Also, we tried to bring to light corrected syllables of hymns which performed in Ushakiyya's lodges.

Keywords: Ushakiyya, Turkish Religious Music, Dhikr, Hymn, Lodge, Religious Order, Islamic Mysticism.

UŞŞÂKÎLİKTE MÛSİKÎ VE MÛSİKÎŞİNASLAR

İÇİNDEKİLER

YEMİN METNİ iii

ÖZET iv

ABSTRACT v

İÇİNDEKİLER vi

KISALTMALAR ix

TABLO LİSTESİ x

GİRİŞ 1

BİRİNCİ BÖLÜM

TASAVVUF TARİHİNDE TARİKATLAR VE UŞŞÂKÎLİK

1.1. ANA HATLARIYLA TARİKATLAR 3

1.2. SEYR VE SÜLÛK USULLERİNE GÖRE TARİKATLAR 5

1.2.1. Rûhanî Tarikatlar 5

1.2.2. Nefsanî Tarikatlar 6

1.3. UŞŞÂKİYYE'NİN ORTAYA ÇIKIŞI 6

1.4. UŞŞÂKİYYE TARİKATI SİLSİLESİ 6

1.5. UŞŞÂKİYYE'NİN KURUCUSU VE İLERİ GELENLERİ 8

1.5.1. Hasan Hüsameddîn-i Uşşâkî 8

1.5.2. Mehmed Cemâleddîn-i Uşşâkî 9

1.5.3. Abdullah Salâhaddîn-i Uşşâkî 9

1.5.4. Câhidî Ahmed Efendi 11

1.6. UŞŞÂKİYYE TARİKATININ ÖZELLİKLERİ 11

1.6.1. Uşşâkiyye'de İntisab 12

1.6.2. Vird-i Uşşâkiyye 13

1.7. UŞŞÂKÎ TEKKELERİ 14

1.7.1. Hüsameddîn-i Uşşâkî Tekkesi 14

1.7.2. Cemâleddîn-i Uşşâkî Tekkesi 16

1.7.3. Tahir Ağa Tekkesi 17

1.7.4. Mahmud Bedreddîn Tekkesi 18

1.7.5. Halid Efendi Tekkesi 19

1.7.6. Balçık Tekkesi 19

1.7.7. Hocazâde Tekkesi 20

1.7.8. Mehmed Emin Efendi Tekkesi 21

1.7.9. Deniz Abdal Tekkesi 21

1.7.10. Mustafa Efendi Tekkesi 22

İKİNCİ BÖLÜM

UŞŞÂKÎLİKTE MÛSİKÎ

2.1. UŞŞÂKÎLİKTE ZİKİR USÛLÜ VE MÛSİKÎ 23

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

UŞŞÂKÎ MÛSİKÎŞİNASLAR VE ESERLERİ

3.1. UŞŞÂKÎ MÛSİKÎŞİNASLAR 39

3.1.1. Edirneli Hamdî-i Bağdâdî 39

3.1.2. Neyzen Mehmed Nûrî Efendi 39

3.1.3. Şeyh Hâfız Mehmed Cemâleddîn Efendi 39

3.1.4. Mehmed Hazmî Tura Uşşâkî 40

3.1.5. Hüseyin Sebilci 40

3.2. UŞŞÂKÎ MÛSİKÎŞİNASLARIN ESERLERİ 42

SONUÇ 89

KAYNAKÇA 90

KISALTMALAR

Ans.	Ansiklopedisi
a.s.	Aleyhissalâtü vesselâm
BOA.	Başbakanlık Osmanlı Arşivi
Bkz.	Bakınız
C.	Cilt
çev.	Çeviren
d.	Doğumu
DBİA	Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi
Ev.	Evkâf Nezâreti.
Haz.	Hazırlayan
H.	Hicrî
Hz.	Hazreti
İ.DH.	İrade Dâhiliye
İSTA	İstanbul Ansiklopedisi
K.	Kitap
M.	Miladî
MA.	Meşîhat Arşivi
No.	Numara
ö.	Ölümü
s.a.v.	Sallallâhu aleyhi ve sellem
vr.	Varak
vb.	ve benzeri
VGMA	Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi
vs.	ve saire
Yay.	Yayınevi

TABLO LİSTESİ

Tablo 1: Uşşâkî mûsikîşinaslara ait eserlerin listesi s.42

GİRİŞ

İnsanlık tarihinin en eski devirlerinden bu yana mûsikînin var olduğu bilinmektedir. İlkel veya kutsal birçok dine mensup olan insanlar, musikîyi tanrıya veya inanılan kutsal varlığa ulaşmak için kullanmışlardır. Özellikle İslamiyet öncesi Hanif dinlerde musikî hiç reddedilmemiş hatta Hz. Dâvud gibi bazı peygamberler de musikîyi kutsal kitaplarını tebliğ etme aracı olarak değerlendirmişlerdir. Dinlerin en son ve en mükemmeli olan İslam'da ise musikî zirveye yerleşmiş, Hz. Muhammed (s.a.v.) Kur'an-ı Kerim'i güzel sesleri ile okuyan kimselere "Yâ Ebû Mûsâ, Keşke dün akşam kıraatini dinlerken beni görseydin! Davudoğullarının mîzmârlarından biri sana verilmiştir" [1] ,"Ümmetimde böyle bir kimse bulunduran Allâh'a hamd olsun"[2]şeklinde güzel sözlerle iltifat etmiştir. Hatta Sa'd b. Ebî Vakkâs'dan rivayet edilen hadîsi, Kur'an-ı Kerim'i güzel ses ile okumayı tavsiye etmektedir. [3] Kur'an-ı Kerim edebî yönden olduğu gibi mûsikî yönüyle de bir derinlik taşımaktadır. Bu konu İbn-i Haldun'un mukaddime adlı eserinde: "Nihayet mutaassıp Müslümanlar, Kur'an-ı Kerîm'i tilâvet etmek ile dînî olmayan şarkıların aynı şey olmadığına dair kendilerince şer'i bir hüküm verdiler" şeklinde yer almıştır.[4]

Ayrıca tüm ibadetler, insan sesine ve mûsikîye dayanmaktadır. Hz. Muhammed'den (s.a.v) sonra O'nu anmak ve Allâh'a ulaşmak için oluşturulan sistemlerde de mûsikînin bir araç olarak kullanıldığı bilinmekte, dinî mûsikînin icra edildiği bu mekânlara kurumsal olarak "tekke" adı verildiği görülmektedir. İslam sanatının her dalında olduğu gibi mûsikînin de doruk noktaya ulaştırıldığı yer, tekkelerdir. Tekkelerde faaliyet gösteren ve tarîkat (yol) diye isimlendirilen topluluklar bu yapılara can vermişlerdir. Tekkeler bünyesinde bulunan farklı tarikatlar kendi usûllerince bilim, kültür, sanat özellikle de edebiyat ve mûsikî alanlarında büyük katkılarda bulunmuşlardır. Bu erkân üzere yetişen sanat erbâbı insanlar Türk mûsikîsi tarihinde önemli roller oynamışlardır. Bu önemli mirasın sahibi olan tarikatlardan biri de Uşşâkîliktir.

---

[1] Buhârî, **Fezâilu'l-Kur'an**, 31; Müslim, **Müsâfirîn**, 236; Tirmizi, **Menâkıb**, 3854.
[2] Tayyib Okiç, **Kur'an-ı Kerim'in Uslûb ve Kıraati**, Ankara, 1963, s. 17.
[3] Muhammed Camîl Bayîham, **el-Mir'ât fi Hazârati'l-'Arab**, Bağdat, 1962, s. 82; İbn-i Haldûn, **Mukaddime**, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1983, c. 2. s.460.
[4]İbn-i Haldûn, **Mukaddime**, çev. Süleyman Uludağ, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1983, c. 2, s. 468.

Uşşâkîlik İstanbul merkezli bir tarikattır. Halvetîlikten neşet eden Uşşâkîlik, zikir usûlü, mûsikîsi ve mûsikîşinasları üzerine yoğunlaşarak, Uşşâkîliğin mûsikî ile ilgili olan bağlantıları incelenmiştir. Bunun yanında Uşşâkîlik yolunda bulunan önemli şahsiyetler hakkında bilgiler verilmiştir. Tekkelerin, mûsikî ile halkı birleştirme vazifesini gerçekleştiren tek kurum olması sebebiyle, kapanmasının ardından Türk mûsikîsi sesini duyuramaz hale gelmiştir. Çalışmamızda, en önemli mirasımız olan sanatımızın değerleri üzerine yoğunlaşılarak, tasavvuf kültürünü anlamamızı sağlayan ve tasavvuf mûsikîsinin günümüzde icra edilebilmesine vesile olan zâtların mirasının yaşatılması ümit edilmektedir. Ayrıca mûsikîşinasların eserleri tashih edilerek yeniden yazılmak sûreti ile notalarının akademik platformda gün yüzüne çıkması ve gelecek nesillere aktarılması sağlanmaya çalışılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM
TASAVVUF TARİHİNDE TARİKATLAR VE UŞŞÂKÎLİK

1.1. ANA HATLARIYLA TARİKATLAR

Tarîk ve Tarîkât lügatte yol, hâl ve durum gibi mânâlar ifade eder.[5] Tasavvufî olarak ise, "Allâh yoluna girmiş derviş ve sâliklerin takip ettiği yol" mânâsındadır.[6] Önceleri ahireti kazanmak için bu dünyadan yüz çevirmek, rûhî kuvvetleri terbiye, nefs ve tabiata ait güçleri kontrol altına alabilmek için zâhidâne bir yaşayış mânâsında iken, daha sonra kurulmaya başlayan ve kalbi tasfiye, nefsi tezkiye metotları üzerine bina edilen hususî müesseselerin adı olmuştur.[7] İlim adamlarının nazarında genel olarak tarikat ile tasavvuf, birbirlerinden ayrı düşünülmeyen iki unsurdur. Tasavvuf, cemal ve aşka giden bir felsefî yoldur. Bir tefekkür ve düşünce sistemidir. Bir sistem ki, İslamiyet'in yayılmasında ve sağlam temeller üzerinde ilerlemesinde büyük tesiri olmuştur. Bu sebeple genel olarak tasavvuftan bahsetmek gerekmektedir.

Tasavvuf, ebedî saadete ulaşmak için nefsi tezkiye, ahlakı tasfiye, zahirî ve batınî tenvir hallerinden bahseden bir ilimdir. Tasavvufu kâl ilminden ziyade bir hâl ilmi olarak da ifade edebiliriz. Tasavvuf, mutasavvıflarca çeşitli şekillerde tarif edilmiştir. Bu tariflerin, her mutasavvıfın bulunduğu makama göre yapılmış olduğu gözden uzak tutulmamalıdır. Bu tariflerden önemli görülenlerinden bir kaçı şöyledir:

Cüneyd-i Bağdâdî: *Tasavvuf, Hakk'ın seni senden öldürmesi ve kendisi ile diriltmesidir.*

Semnûn Muhib: *Tasavvuf, ne bir şeye malik olman, ne de bir şeyin sana mâlik olmasıdır.*

Ruveym bin Ahmed: *Tasavvuf, kendini Allâh Teâla'nın murat ettiği şey üzerine salıvermen ve onun ifadesine mutlak olarak teslim olmandır.*

Ma'ruf el-Kerhî: *Tasavvuf, hakikatleri almak ve halkın elinde bulunan şeylere gönül bağlamamandır.*

---

[5] Şemseddîn Sâmî, **Kamus-ı Türkî**, Dersaadet İkdam Matbaası, İstanbul, 1904, c. 2, s. 931.
[6] Selçuk Eraydın, **Tasavvuf ve Tarikatlar**, Marifet Yayınları, İstanbul 1981. s. 15.
[7] Hasan Kamil Yılmaz, **Aziz Mahmud Hüdayi Hayatı ve Eserleri ve Celvetiyye Tarikatı**, İstanbul. 1980, s. 167.

Ebû Ali el-Rûzbârî: *Tasavvuf, kovsa dahi sevgilinin kapısı önüne diz çökmek ve oradan ayrılmamaktır.*[8]

Tarikatların doğuşunda birinci dönem olarak adlandırılan dönemde tarikat ve tasavvuf iç içe olarak tarif edilmiştir. Yani, bir sûfî aynı zamanda bir tarikatın kurucusu, bir tarikat şeyhi olarak da görülebilmektedir. İkinci dönem olarak adlandırılan tarikatların sosyal birer kuruluş olma yoluna girmeleri ve birtakım kimselerin belirli kişiler (tarikat şeyhleri) etrafında toplanmaları ve bu toplanışın birtakım kurallara bağlanışı bu dönemdedir.[9] İslam'ın ilk devrelerinde bütün diğer dinî ilimler (tefsir, hadis, fıkıh, vb.) gibi tasavvuf ilmi de müstakil bir ilim olmayıp, Kur'an ve Hadis'in içinde bulunuyordu. İslam'ın kısa zamanda geniş bir sahaya yayılması, bu dine giren bazı kimselerin eski inançlarından kurtulamamaları, çeşitli felsefî fikirlerin münakaşa zemini bulması ve zamanla siyasî merkeziyetin zaafa uğraması halkın bir bölümünü bu baş döndürücü, zihinleri bulandırıcı ve ruhu daraltıcı havadan kaçıp zâhidâne bir hayat yaşamaya sevk etmiştir. İşte bu devrede safiyetini muhafaza edebilen bazı İslam büyükleri etrafında halk, kümelenmeye başladı. Neticede bu topluluklar zamanla tarikat adıyla isimlendirildi.

Tarikat yolunun bir rehberi olmalıdır. Şeyh ve mürşid denilen bu rehber, Hz. Peygamber'e (s.a.v) uzanan kesintisiz bir silsileye sahip bulunmalıdır. Bugünkü mânâda teşkilatıyla ilk kurulan tarikatlar Abdulkadir-i Geylânî (561/1165- 1066) ve Ahmed-i Rıfâî'nin (575/ 1179) kurduklarıdır. [10]

Tarikatların ortaya çıkış ve yayılışında iki esaslı faktörün rol oynadığı görülmektedir. Birincisi; manevî faktördür ki, o da sahabe devrinden ilk sofilerin yaşadığı devre kadar olan zamanda manevî şahıslarda temerküz ve tezahür etmesidir. İkincisi; içtimaî faktördür ki, o da tasavvufun zamanla halk tabakalarına yayılarak her sınıftan insanın tasavvufa meyletmesidir. Bu iki faktör sayesinde tasavvuf halka nisbet edilerek oluşturulmuştur.[11]

Tarikatın esası ve tarikata intisab ve zikrin telkini hususî iki rivayete dayanır: Birincisi; Evs b. Şeddâd söylüyor ve Ubade b. Es-Sâmit hazır olmakla onu tasdik ediyordu. Dedi ki: Resulullâh'ın huzurunda bulunuyorduk. Buyurdular ki: *"İçinizde*

[8] Abdulkerim Kuşeyri, **Kuşeyri Risalesi**, Dergâh Yayınları, İstanbul 1976. s.30-37.
[9] Tümer Haşim, **Uşak Tarihi**, Uşak Halk Eğitimine Yardım Kültür Yay. İstanbul, 1971, s. 26.
[10] Mahir İz, **Tasavvuf**, İstanbul, 1981, s. 123,140.
[11] Yılmaz, s. 168; M. Zeki Pakalın, **Son Devir Osmanlı Meşhurları Ans.**, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2008, c. 3, s. 405.

garip yani ehl-i kitaptan kimse var mı?" "Yoktur Yâ Resulullâh" dedik. Kapıyı kapatmamızı emrettiler ve "*ellerinizi kaldırarak Lâilâhe İllallâh deyiniz*" şeklinde buyurdular. Bir saat kadar ellerimizi kaldırdık ve tevhidi okuduk. Sonra "*Elhamdüllillâh Yâ Rab. Sen beni bu kelime ile ba'settin (dirilttin) ve onu emrettin ve onunla cenneti vaat buyurdun. Sen vaadinde hulf (sözünde durmamak) etmezsin*" dedi. Müteâkiben "*mübeşşer olunuz. Hz. Allâh sizi mağfur kıldı*" buyurdular.[12]

İkincisi; Hz. Ali: *"Yâ Resulullâh, Hz. Allâh'a vuslat yolunun en yakını ve kullarına en kolayı ve Allâh indinde en faziletlisi ne ise delalet buyur"* ricasında bulundu. Hz. Peygamber: "*Yâ Ali halvette Allâh'ı zikre müdavemet et*" buyurdu. Hz. Ali: "*Nasıl Yâ Resulullâh*" dedi. Hz. Peygamber: Gözlerini kapa ve benden dinleyerek üç kere "*Lâilâhe illa'llâh*" de dedi. Ali (r.a.) dinledi. Ardından Hz. Ali üç kere "*Lâilâhe İllallâh*" dedi.[13]

1.2. SEYR VE SÜLÛK USULLERİNE GÖRE TARİKATLAR

İnsan, Cenab-ı Hakk'ın Cemal ve Celâl sıfatlarının müştereken tecelli ettiği "Zübde-i Âlem" bir varlıktır. Cemal tecellisinin eseri rûh, Celâl tecellisinin eseri ise nefstir. Nefs ve rûh insanın vücut mülkünde hükümdarlık sevdasında bulunan iki ayrı sultan gibidir.

Tarikatların gayesi de insandaki vücut mülküne rûh'u hâkim kılmak, nefsi ona esir etmektir.

Tarikatlarda bu gayenin tahakkuku için bir takım usul ve esaslar vardır. Bu usul ve esaslardaki farklılık durumlara göre ikiye ayrılır:

1.2.1. Rûhanî Tarikatlar

Kalbin tasfiyesi için nafile ibadetler, zikir, teslimiyet, rabıta gibi manevi gıdalarla ruh'u beslerler.

Ruhânî tarikatlarda "çile" yoktur.[14]

[12] Yılmaz, s. 168.
[13] Ahmed b. Hanbel, **el-Müsned**, Dârü'l Maarif, Kahire, 1895, c. 4, s. 124.
[14] Pakalın, c. 3, s. 405.

1.2.2. Nefsanî Tarikatlar

Nefsin aldatıcı olan arzuları ile mücahede ve mücadeleyi esas alan tarikatlardır.

Nefsânî tarikatlarda nefs için yedi perde esas alındığından bunların her biri "esmâ-i hüsnâ"dan "esmâ-i seb'a"nın biriyle terbiye edilerek o isimlerin mânâsına uygun harekete alıştırırlar.

1.3. UŞŞAKİYYE'NİN ORTAYA ÇIKIŞI

Uşşâkiyye, Halvetiyye'den Ahmediyye'nin bir kolu olup kurucusu Hasan Hüsameddîn-i Uşşâkî'dir. (d.880/1475, ö.1001/1592-93) [15] Buhara'da doğmuştur. Babası Hacı Tebrek'tir. İlim tahsili ve bir aralık ticaretle meşgul olduktan sonra, babasından kalan malı kardeşi Mehmed Çelebi'ye bırakarak sûfiyyeye sülûk ile Kübreviyye ve Nûr-bahşiyye'nin büyüklerinden feyz almış ise de, buna kanaat etmeyerek bir irşad-ı mâneviyye ile seyahate çıkmıştır. Erzincan'da rastladığı Şeyh Ahmed-i Semerkandî'ye intisabla aradığı feyz ve kemali bularak hilafet aldıktan sonra şeyhinin emriyle Uşak'a gelip yerleşmiştir. Uşşâkîlik buradan etrafa yayılmıştır. Hasan Hüsameddîn-i Uşşâkî'nin Uşak'a yerleşmesinden dolayı tarikatının adı da Uşşâkiyye diye şöhret bulmuştur.[16]

Uşşâkiyye'den dört şube meydana gelmiştir:

1- Cemaliyye, 2- Salâhiyye, 3- Câhidiyye, 4- Muslihiyye.[17]

1.4. UŞŞÂKİYYE TARİKATI SİLSİLESİ

1. Hz. Muhammed (s.a.v.)
2. Hz. Ali (r.a.)
3. Hasan el-Basri

---

[15] Tümer, s. 50-51.

[16] Lois Massignon, "Tarikat", **İslam Ansiklopedisi**, c. 12, s. 16; Pakalın, M. Zeki, c. 3, s. 555; Meydan Larausse, "Uşşâkîyye", İstanbul, 1969, c. 12, s. 445.

[17] Sadık Vicdânî, **Tomâr-ı Turûk-ı Aliyye**, Evkâf-ı İslamiyye Matbaası, İstanbul, 1338-1341, s. 103; Pakalın, c. 3, s. 555; Sıddık Naci Eren, **Allâh'a ve Resûlü'ne en Yakın Yol**, Bayrak Yayımcılık, İstanbul, 1981, s. 86.

4. Habib el-Acemî
5. Dâvud b. Nâsir et-Ta'î
6. Ma'ruf Ali el-Kerhî
7. Serî es-Sakat
8. Cüneyd el-Bağdâdî
9. Mimşad el-Dineverî
10. Muhammed Dineverî
11. Musab Hemedânî
12. Abdullah el-Bekrî[18]
13. Vecihüddîn el-Kâdî
14. Abdulkâhir el-Bekrî
15. Kutbuddîn el-Ebherî
16. Ruknuddîn Muhammed Nehhâs el-Buhârî (Secasî, Sencâsî, Necâşî, Sincânî olarak da geçmektedir.)
17. Şihâbuddîn Muhammed et-Tebrîzî
18. Cemaleddîn-i Şirâzî
19. İbrahim Zâhid-i Gîlânî (Celvetiyye tarikatı pîri)
    (Silsile burada ikiye ayrılmıştır. İbrahim Zâhid-i Geylânî'nin halifelerinden Sa'düddîn-i Fergânî ile Halvetiyye silsilesi devam etmektedir.)
20. Sa'düddîn-i Fergânî
21. Kerimüddîn Ahî Muhammed b. Nûr el-Halvetî
22. Ebû Abdullah Sirâcüddîn Ömer el-Halvetî (Halvetiyye tarikatı pîri)
23. Ahî Emre Muhammed el Halvetî
24. Hacı İzzeddîn el-Halvetî
25. Sadreddîn el-Hayyâvî
26. Pîr-i Sânî Celaleddîn Yahya-yı Şirvânî el-Bâkuvî[19]
27. Pîr Muhammed Bahâüddîn el-Erzincânî
28. Taceddîn İbrahim Kâmil (Kayserili)
29. Alâeddîn-i Uşşâkî
30. Ahmed Şemseddîn-i Marmaravî (Ahmediyye Tarikatı Kurucusu)[20]

[18] Yaşar Nuri Öztürk, **Kutsal Gönüllü Veli Kuşadalı İbrahim Halvetî**, Fatih Matmaası, İstanbul, 1982, s. 27.
[19] Vicdanî, s. 17-21; Öztürk, s. 22; İz, s. 167-168; Pakalın, c. 3, s. 406 - 407.

31. Hacı İzzeddîn Karamanî
32. İbrahim Ümmî Sinan
33. Ahmed-i Semerkândî
34. Uşşâkiyye Tarikatı kurucusu Hasan Hüsameddîn-i Uşşâkî[21]

1.5. UŞŞÂKİYYE'NİN KURUCUSU VE İLERİ GELENLERİ

1.5.1. Hasan Hüsameddîn-i Uşşâkî

Hasan Hüsammedîn-i Uşşâkî (D.880/1475 Ö.1001/1592) Buhara'dan yola çıkarak Erzincan'a gelmiş ve oradan Ahmed-i Semerkandî'den hilafet alarak Uşak'a yerleşmiştir. Hasan Hüsameddîn-i Uşşâkî, Uşak'ta irşad ile meşgul olurken o sıralarda Manisa'da vali olan III. Murad, bir kişi vasıtasıyla, ne zaman padişah olacağını sormuştur. Hasan Hüsameddîn-i Uşşâkî daha mektubu açmadan elçiye: "*Şehzade falan gün saltanat tahtına oturacaktır."* dedi. Aynen dediği gün Şehzade Murad tahta oturdu. Daha sonra Padişah III. Murad, onu İstanbul'a davet etmiştir.[22]

Hasan Hüsameddîn-i Uşşâkî, Uşak'tan İstanbul'a geldiğinde halkın oluşturduğu kalabalık bir topluluk ve padişah erkânıyla beraber karşılandı.[23] Bir müddet Aksaray'daki bir konakta, Fatih'te Nişancı Mehmed Paşa zaviyesinde ve bazı semtlerde oturmuştur.[24] Padişaha yakınlığını istismar etmeye çalışanların çoğalması sonucu Uşak'a geri gitmeyi istemişse de Padişah Hasan Hüsameddîn-i Uşşâkî'nin İstanbul'da kalmasını arzu etti. Hazret-i Pîr de buna uydu. Daha sonra Padişah'ın emriyle Kasımpaşa'da bir tekke yaptırıldı. Hazret-i Pîr orada uzun müddet bir inzivâ hayatı yaşadı ve kendilerine mürid olanlara feyz verdi.[25] Sonra Padişahın müsaadesiyle hacca gitti. Dönerken Konya'da vefat etti. Cenazesi Konya'dan Üsküdar'a getirildi. Buradan Aziz Mahmud Hüdâyî (Ö. 1038/1628) tarafından karşılandı. Limandan sal ile karşıya geçirilip, Kasımpaşa'daki hangâhlarında kendisi

[20] Vicdânî, s. 21.
[21] Eren, s. 91, Pakalın, c. 3, s. 408.
[22] Pakalın, c. 1, s. 277.
[23] Eren, s. 86; Pakalın, c. 3, s. 555.
[24] Eren, s. 86.
[25] Vicdânî, s. 103.

için yaptırılan türbesine defnedilmiştir.[26] 1001 / 1592-93 tarihinde 121 yaşında vefat etmiştir.[27]

Halvetîlerin virdi olan *Vird-i Settar* üzerine ilaveleri olduğu gibi; müstakil olarak *Evrad-ı Kebir* ve *Ahzab-ı Usbûiye* adında eserleri vardır. Gümüşhaneli Ahmed Ziyaüddîn, *Mecmu'atü'l-Ahzab* adı altında Hasan Hüsameddîn-i Uşşâkî'nin bu üç eserini bir araya getirmiştir.[28]

Kurduğu tarikattan "Cemaliyye" adında bir şube çıkmıştır. Tarikatında Şeyh Cemal, Şeyh Selahaddîn, Şeyh Mehmed Bedreddîn, Şeyh Ali Gâlib Vasfî, Şeyh Mehmed Zühdü, Şeyh Süleyman Rüşdî, Şeyh Ömer Hulusi, Şeyh Şehabüddîn, Şeyh Fethî, Şeyh Mehmed Emin Tevfîkî, Şeyh Hüseyin Hakkı gibi şeyhler yetişmiştir.

1.5.2. Şeyh Mehmed Cemaleddîn-i Uşşâkî

Uşşâkiyye'nin Cemaliyye kolunun kurucusudur. Mehmed Cemaleddîn Edirneli olup, salih, zahid, iyi ahlak sahibi bir kişidir. Önce Bağdâdî şöhretiyle tanınan Edirneli Uşşâkiyye şeyhlerinden Şeyh Mehmed Hamdi Efendi'ye intisab ederek hilafet aldı. Daha sonra da "Sezâiyye-i Gülşeniyye" şubesi kurucusu Edirneli Şeyh Hasan Sezaî'den de hilafet aldı. Ondan sonra da Cemaliyye-i Sâniye şubesini kurdu. 1155/1742'de İstanbul'a gelerek Eğrikapı dışında Ahmed Paşa Zaviyesine postnişin oldu. 1164/1751'de vefat etti. Arifâne bir lisanla yazılmış olan manzumeleri divan teşkil edecek kadar çoktur.[29]

Tarikatından "Salâhiyye" ve "Câhidiyye" adlarında iki şube meydana gelmiştir.[30]

1.5.3. Abdullah Salahaddîn-i Uşşâkî

Uşşâkiyye'nin Salâhiyye şubesinin kurucusudur. Balıkesir'de (1120/1700) dünyaya gelmiştir. Yirmi yaşına kadar tahsilini Balıkesir'de sürdürdü. Yirmi yaşında

---

[26] Eren, s. 98, 104.
[27] Eren, s. 86.
[28] İsmail Paşa, **Hediyyetü'l-Ârifîn Esma'ü'l-Müellifîn ve Âsârü'l-Musannifîn**, Millî Eğitim Bakanlığı, İstanbul, 1951, s. 194; Vicdânî, s. 105-106.
[29] Eren, s. 93.
[30] İsmail Paşa, c. 2, s. 328; Bursalı Mehmed Tahir, **Osmanlı Müellifleri**, (Fikri Yavuz, İsmail Özen neşri), Meral Yayınevi, İstanbul, 1925 c. 1, s. 83; Vicdânî, s. 108; Pakalın, c. 1, s. 277.

iken İstanbul'a giderek medrese tahsiline başladı. Çok geçmeden tahvil kalemi kâtipliğine tayin edildi. Burada gösterdiği başarı üzerine mektupçuluk rütbesi ile Hekimoğlu Ali Paşa (vezir) maiyetine tayin edildi. Daha sonra Paşa ile Mısır'a gitti ve orada Paşa'nın divan kâtipliğine getirildi.

Kahire'de iken (Şeyh Şemseddînü'l Hanefî) ile sohbetlerde bulunmuş ve Şeyh Hüseyin Demenhurî'den[31] çeşitli ilimler öğrenmiştir. Ali Paşa ile Rumeli'ye gittiği sırada Şeyh Cemaleddîn[32] Efendi'ye intisab etmiştir.[33]

Şeyh Cemaleddîn'e intisabı şu şekilde olmuştur: Salahaddîn-i Uşşâkî İstanbul'a geldiği zaman Şeyhinden manevî sahada daha da ilerleyebilmesi için izin ister. Şeyhi de ona izin vererek, Allâh'tan ona bir mürşid-i kâmil vermesini dua etti. Salahaddîn de Allâh'a dua eder. Bir gün rüyasında: *"Cemaleddîn! Uşşâkiyye'ye intisab et. O seni Hakk'a vuslat ettirecektir"* denilir. Uykudan uyandıktan sonra doğruca Cemaleddîn-i Uşşâkî'ye giderek ona intisab eder. Çok geçmeden ondaki yüksek istidadı gören şeyhi ona Uşşâkî hilafetnamesini vermiştir.[34] Daha sonra da Cemaleddîn-i Uşşâkî Salahaddîn-i Uşşâkî'ye kızını verip, kendisine damat etmiştir.[35]

Salahaddîn-i Uşşâkî 1198 / 1783-84 yılında vefat etti. III. Mustafa ricalinden Tahir Ağa'nın Fatih Âşık Paşa mahallesinde yaptırdığı haziresinde medfûndur.

Salahaddîn-i Uşşâki'nin 210 kadar eseri vardır. Bunlardan 187'sini, Şeyh Fahreddîn-i Himmetî ve Zekai Hafidî, İbrahim Efendi'den naklen beyan etmişlerdir. 67'si ise Şeyh Mumaileyh tarafından cem olunabilmiştir. Eserlerinden bazıları:

1- Usûl-i Hadis Şerhi
2- Mevâki'ü'n-Nücûm (şerhi)
3- Esrar-ı nihan der-Hatm-i Hacegan
4- Manzume-i Miraciyye

Bursalı Mehmed Tahir Efendi 57 adet eserini zikreder.[36]

Salahaddîn-i Uşşakî, ayrıca; Kadirî, Mevlevî, Nakşibendî, Bayramî, Halvetî tarikatlarını da haiz ve Halvetiyye'nin Gülşeniyye şubesine de mensuptur.

---

[31] Pakalın, c. 1, s. 277.
[32] Eren, s. 108.
[33] Pakalın,, c. 3, s. 101.
[34] Mehmet Akkuş, **Abdullah Salahaddîn-i Uşşâkî'nin Hayatı ve Eserleri**, Milli Eğitim Bakanlığı Basımevi, Ankara, 1998, s. 12.
[35] Eren, s.109.
[36] Bursalı Mehmed Tahir, c. 1, s.197-199.

1.5.4. Câhidî Ahmed Efendi

Uşşâkiyye'nin Câhidiyye şubesinin kurucusudur. Câhidî Ahmed Efendi Edirnelidir. Uşşâkiyye-i Cemaliyye'nin kurucusu Cemaleddîn Efendi'ye intisab etti. Daha sonra ondan hilafet alarak Câhidiyye'yi kurmuştur. 1170/1757'de vefat etti ve Kilitbahir'e defnedilmiştir.

Sülûk ahvaline dair "Kitabü'n-Nâsihe" adıyla şöhret bulmuş bir eseri vardır. Ayrıca divanı vardır. Her ikisi de basılmamıştır. Divanından bir örnek:

Bir teferrüc eyleyüp baktım cihanın yüzüne
Her neye baktım ise ibret göründü gözüme
Âkil isen can gözün aç, tut kulak şu sözüme
Bir değirmendir bu dünya öğüdür bir gün bizi[37]

Câhidî Ahmed Efendi'nin kurduğu şubeden, Musluhiddîn-i Karamanî'ye nisbetle "Muslihiyye" şubesi ortaya çıkmıştır. Fakat sonradan şeyhlerde laubalilik ve gitgide mübahî davranışlar meydana geldiğinden Câhidiyye şubesinin Muslihiyye kolunun da dağılmasına sebep olmuştur.[38]

1.6. UŞŞÂKİYYE TARİKATININ ÖZELLİKLERİ

Uşşâkiyye'nin, Halvetiyye-i Ahmediyye'nin bir kolu olduğu hususu daha önce de zikredilmiştir. 16. yy. başlarında kurulan bu tarikatın Halvetiyyeden ayrı bir özelliği yoktur.[39] Onun bütün inanç ve törenlerini benimseyen Uşşâkiyye'de ibadetle zikir gereklidir. Zikir, dervişlerin toplandığı özel bir odada, genellikle tekkede yapılır. Şeriatın dinle ilgili bütün ibadet türleri Uşşâkiyye'de vardır.

[37] İsmail Paşa, c. 1, s. 161; Bursalı Mehmed Tahir, c. 1, s. 82; Vicdanî, s. 110; Pakalın, c. 1. S. 253; Enver Behnan Şapolyo, **Mezhepler ve Tarikatlar Tarihi**, Türkiye Yayınevi, İstanbul, 1964, s. 187.
[38] Pakalın, c. 1, s. 254.
[39] Meydan Laraousse, "Uşşâkiyye", İstanbul, 1969-1973, c. 12, s. 445.

1.6.1. Uşşâkiyye'de intisab

Bütün tarikatlarda olduğu gibi, Uşşâkiyye'de de bir mürşide intisab vardır. Ancak mürşide intisabdan önce onun vasıflarını özetlemek yararlı olacaktır:

1- Huzuruna vardığın zaman, bütün gamın, kederin gider, içinde bir ferahlık ve muhabbet uyanır.

2- Meclisinden ayrılmayı istemezsin. Birer inci tanesi gibi söylediği her sözden şevkin ve muhabbetin artar.

3- Ziyaretine gelen herkes, büyük veya küçük genç veya ihtiyar, hatta devlet reisi bile olsa elini öpmeye mecbur ve hayır duasını niyaz ile mesrur olurlardı.[40]

Bunun için Allâh rızasından başka bütün istekleri içinden çıkarmalı, gönlünü Allâh rızasına bağlayarak, saf ve temiz bir kalp ile huzurunda emir ve işaretlerini beklemelidir. Mürşidin emirlerini hiç düşünmeden kabul etmeli, kuşku uyandıracak sözler söylememeli, huzurunda edepli oturmalıdır.

Mürşidinden inabe alan sâlik, aşağıdaki beş şartı yerine getirmeye gayret sarf etmelidir.

1- Daima abdestli durmalıdır.

2-Farz namazların zamanında kılmalıdır.

3-Kazaya kalmış namaz ve orucu varsa onları da kaza etmeli

4-Yalan ve dedikodudan son derece çekinmeli.

5-Kimsenin aleyhinde olmayıp, kendi kusurlarının affı niyazı ile meşgul olmalıdır.

Mürşidine teslim olan müride; mürşidi, onun kabiliyet ve tecellisi neyi gerektiriyorsa ona esma vesaire vazifeleri telkin eder. Bundan sonra müride lazım gelen, aralarındaki sözleşmeye sadık kalmak ve mürşidinin verdiği vazifeleri yerine getirmektir. Ayrıca mürşidin belirttiği namazlardan (teheccüd, işrak, duha, tahiyyât-ı mescid, evvâbîn) her birini tam ve eksiksiz yerine getirmelidir. Zaruret dolayısıyla hangisini kaçırırsa ilk fırsatta edâ etmelidir. [41]

[40] Eren, s. 195.
[41] Eren, s.199-201.

1.6.2. Vird-i Uşşâkiyye

Vird; Tarikat büyükleri tarafından ayet ve hadislerden de bazı parçalar alınmak suretiyle meydana getirilen hususî dualar yerine kullanılan bir tabirdir. Tarikat mensupları bunları usullerine göre tekrar ederler.

Sâlik evvela; gece boyu seher vaktine kadar olan sürede abdest alıp, dört, sekiz veya on iki rekat teheccüd namazı kıldıktan sonra iki rekat da seyr u sülûk namazı kılar.

Kıbleye karşı oturduğu halde gözlerini yumup, kendisinin şeyhi ile beraber olduğunu düşünür. Hakk'a sıdk ile bağlanıp böyle rabıta ettiğinde, üç Besmele-i şerife, üç İhlas ve Fatiha-yı şerife'yi okuyup hâsıl olan sevabı "*Hz. Adem (a.s.) ve Havva validemizin ruhlarına hediye eyledim vasıl eyle Yâ Rabbi"* diye dua ederek bağışlar. Yüz defa (Estağfirullâh el-Azim) der. Sonra: üç İhlas, bir Fatiha okuyup hâsıl olan sevabı, "*Peygamberimiz Hz. Muhammed'in (s.a.v.) ruhuna, ehl-i beyte ve ashâb-ı kirâmın cümlesinin ruhlarına hediye eyledim vasıl eyle Yâ Rabbi"* der. Yüz defa da "*Allâhümme salli alâ seyyidinâ Muhammedin ve alâ âli seyyidinâ Muhammed"* der.

Sonra üç İhlas, bir Fatiha okuyup; hâsıl olan sevabı, "*Hazret-i Pîr Hasan Hüsameddîn-i Uşşakî hazretlerinin ruhuna ve silsile-i tarikatı aliyyeden üstad efendilerimizin ruhuna hediye eyledim vasıl eyle Yâ Rabbi"* der. Sonra da en az 700 kelime-i tevhîd "*Lâilahe İllallâh*", 99 defa çekildiğinden 100.sünde "*Lâilâhe illa'llâh Muhammeden Resûlullâh*" der. Bu kelime-i tevhîd'i gece ve gündüz bundan fazla olarak istediği kadar çekebilir.

Sonra Hakk'a ermek için 12 Esmâ-i şerife'ye devam edilir. Fakat sırasıyla her esmânın müsemmâları zuhûr ettikçe mürşidi tarafından bir sonraki zikre geçirilir. Esmânın müsemmâsı tecellî ettiğinde gördüğü rüya ve vâkıaları mürşidine anlatır. O da sâliki istidadına ve teslimiyetine göre tekâmül ettirir.

Uşşâkîlerin çekmiş oldukları Besmele-i şerife, istiğfar, salavât-ı şerife ve diğer esmâ-i şerifeler şunlardır.

Bismillâhirrahmânirrahîm

Estağfirullâh el-Azîm

Salavât-ı Şerife

1. *Lâilâhe İllallâh*
2. *Allâh, Allâh, Yâ Allâh*
3. *Hû, Hû, Yâ Hû*
4. *Hak, Hak, Yâ Hak*
5. *Hayy, Hayy, Yâ Hayy*
6. *Kayyûm, Kayyûm, Yâ Kayyûm*
7. *Kahhâr, Kahhâr, Yâ Kahhâr*
8. *Fettâh, Fettâh, Yâ Fettâh*
9. *Vâhid, Vâhid, Yâ Vâhid*
10. *Ehad, Ehad, Yâ Ehad*
11. *Samed, Samed, Yâ Samed*[42]

1.7. UŞŞÂKÎ TEKKELERİ

İstanbul merkezli olması hasebiyle, Uşşâkîliğin faaliyet gösterdiği tekkeleri şu şekilde sıralamak mümkündür:

1.7.1. Hüsameddîn-i Uşşâkî Tekkesi

Uşşâkîliğin merkezî âsitânesi ve pir makamı olan tekke, Kasımpaşa Hacı Ahmed Efendi mahallesi, Dolapdere caddesi, Pîr Hüsameddîn Sokağındadır. Uşşakîliğin kurucusu Şeyh Hasan Hüsameddîn-i Uşşâkî tarafından XVI. yüzyılın son çeyreğinde kurulmuştur. Tekke arazisinin Hasan Hüsameddîn-i Uşşâkî'ye bağlı olduğu varsayılan Sultan III. Murad tarafından hibe edildiği rivayet edilmektedir. Hasan Hüsameddîn-i Uşşâkî, Kasımpaşa'daki evini tekkeye dönüştürmüş ve vakıf kurmuştur. Kurduğu vakfın, büyük oğlu Şeyh Mustafa Efendi tarafından genişletildiği anlaşılmaktadır. Hüsameddîn-i Uşşâkî, hac vazifesini tamamlayıp dönerken Konya'da vefat etmiş ve müridleri tarafından naaşı İstanbul'a getirilerek

[42] Eren, s. 264-267.

Kasımpaşa'daki evinin içine defnedilmiştir. H. 1033 yılında evi, oğlu Mustafa Efendi tarafından vakfedilmiş ve burada bir türbe inşa edilmiştir.[43]

Perşembe günleri tekkenin zikir günü olup bu günlerde Uşşakî zikri yapılırdı.[44]

Zaman içinde birçok hasar görmüş ve defalarca tamirattan geçmiş olan tekkenin postnişinleri sırasıyla şunlardır:

1- Şeyh Pir Hasan Hüsameddîn-i Uşşâkî el-Halvetî (ö.1001/1593), Hacı Teberrük Efendi'nin oğlu.[45]
2- Şeyh Mustafa Efendi (ö.1037/1627-28) Şeyh Hasan Hüsameddîn-i Uşşâkî'nin oğlu.
3- Bosnalı Şeyh Mustafa Efendi (ö.1092/1681)
4- Abalı Şeyh Hüsameddîn (ö.1150/1737), Bosnalı Mustafa Efendi'nin oğlu.
5- Şeyh Ahmed Hüsamî Efendi (ö.1161/1748), Şeyh Hüsameddîn Efendi'nin damadı.
6- Şeyh Ahmed Hüsamîzâde, Şeyh Ahmed Hüsamî Efendi'nin oğlu.
7- Yazıcı Şeyh Edirneli Mehmed Safvetî Efendi (ö.1192/1778), Eğrikapılı Şeyh Mehmed Cemalî Efendi'nin halifesi.
8- Şeyh Seyyid Mehmed Nizameddîn Efendi (ö.1199/1784-85), Edirneli Mehmed Cemaleddîn Efendi'nin oğlu.
9- Şeyh Seyyid Mehmed Cemalî Efendi (ö.1246/1830-31), Mehmed Nizameddîn Efendi'nin oğlu.
10- Şeyh Alâeddîn Efendi (ö.1251/1835-36) Mehmed Cemal Efendi'nin oğlu.
11- Şeyh Seyyid Kerâmeddîn Efendi (ö.1257/1841-42), Şeyh Alâeddîn Efendi'nin kız kardeşinin oğlu.
12- Şeyh Edirneli Mehmed Sıdkî Efendi (ö.1273/1856-57)
13- Şeyh Mehmed Said Efendi (ö.1274/1857-58) Edirneli Mehmed Sıdkî Efendi'nin oğlu.
14- Şeyh Seyyid Mehmed Cemaleddîn Efendi (ö. 1331/1912-13) Şeyh Muhammed Kerâmeddîn Efendi'nin oğlu.[46]

---

[43] Necdet Yılmaz, **Osmanlı Toplumunda Tasavvuf Sûfîler, Devlet ve Ulemâ: XVII. yüzyıl**, Osmanlı Araştırmaları Vakfı, İstanbul, 2001, s.152.
[44] BOA, Ev. 12138.
[45] Baha Tanman, "Hüsameddîn Uşşâkî Tekkesi", **DBİA**, Tarih Vakfı, Ankara, 1993, c. 4, s. 105-106.

15- Şeyh Mehmed İzzet Efendi (d.1275/1859-60), 1331/1912-13 yılında postnişin olmuştur.[47]

16- Şeyh İsmail Efendi[48]

17- Şeyh Mustafa Sâfî Efendi[49]

1.7.2. Cemaleddîn-i Uşşâkî (Cemaleddîn Efendi - Cemalîzade) Tekkesi

Vezir Hıramî Ahmed Paşa (ö.1599) tarafından yaptırılmış olan Cemaleddîn Uşşakî Tekkesi, Eyüp ilçesinin Defterdâr mahallesinde Eğrikapı'nın dışında yer almaktadır. XVI. yüzyılın son çeyreğinde mescid ve zaviye olarak hizmete giren tekke, kayıtlarda "Savaklar Mescidi" ve "Hıramî Ahmed Paşa Mescidi" olarak da karşımıza çıkmaktadır. Uşşâkîliğin Cemaliyye kolunun kurucusu olan Mustafa Cemaleddîn Efendi'nin (ö. 1752) bu tekkede postnişin olması (M. 1742) ve burada medfûn bulunmasından dolayı tekke, Cemaliyye kolunun asitanesi olarak, tekkelerin kapatılmasının ardından da cami olarak kullanılmıştır.[50]

Zikirlerin pazar günü yapıldığı bilinen tekkenin postnişinleri sırasıyla şunlardır:[51]

1- Şeyh Mehmed Efendi el-Halvetî (ö. 1114/1702-03), Şeyh Mehmed Nizamî Efendi'nin halifesi.

2- Şeyh Mehmed Efendi (ö.1155/1742-43), Ahmed Efendi'nin Oğlu, Şeyh Mehmed Efendi'nin halifesi.

3- Edirneli Şeyh Seyyid Mehmed Celâleddîn-i Uşşâkî (ö. 1164/1751), Edirneli Şeyh Mehmed Hamdi Efendi'nin halifesi.1157/1745'de Edirne'den İstanbul'a gelmiş olup, pîr-i sânî diye bilinmektedir. Ârif ve şâir olduğu bilinmektedir.[52]

4- Şeyh Mehmed Nizameddîn Efendi (ö.1199/1785), Şeyh Mehmed Cemaleddîn Efendi'nin oğlu, Sofular Tekkesi şeyhi.

---

[46] Tabibzâde Mehmet Şükrü Efendi, **Derûn-i İslambolda Hankâhlar Beyanındadır (Mecmûa-yı Tekâyâ)**, İstanbul Belediye Başkanlığı Atatürk Kitaplığı, Belediye Yazmaları Bölümü, K.75, vr.28a.
[47] MA. Tekkeler Defteri no:1781, vr. 16b-17a.
[48] MA. **Meclis-i Meşâyih Müzekkire ve Derkenar Defterleri**, no:1744.
[49] Osmanzâde Hüseyin Vassaf, **Sefine-i Evliyâ**, Haz. Mehmet Akkuş, Ali Yılmaz, Kitabevi, İstanbul, 2006, s. 310.
[50] Mustafa Özdamar, **Dersaadet Dergâhları**, İstanbul, 1994, s. 65.
[51] Baha Tanman, "Cemaleddîn Uşşâki Tekkesi", **DBİA**, Tarih Vakfı, Ankara, 1993, c.7, s. 417.
[52] Mahmud Erol Kılıç, "Cemalizâde Tekkesi Şeyhi Seyyid Muhammed Cemaleddîn-i Uşşâkî ve Şiiri" **Tarihi, Kültürü ve Sanatıyla Eyüpsultan Sempozyumu II Tebliğler,** İstanbul, 1998, s.187-189.

5- Şeyh Mehmed Cemaleddîn (Cemalî) Efendi (ö.1233/1817-18), Şeyh Mehmed Nizameddîn Efendi'nin oğlu.
6- Şeyh Alâeddîn Efendi (ö.1251/1835/36), Şeyh Mehmed Cemal Efendi'nin oğlu.
7- Şeyh Ubeyd Dede Efendi (ö.1253/1837-38)
8- Şeyh el-Hâc Şalcı Ali Efendi (ö.1258/1842-43) Süleymaniye Camii vaizi, Geredeli Şeyh Halil Efendi'nin halifesi.
9- Şeyh Mehmed Emin Efendi (ö.1291/1874-75), Şeyh Şalcı Ali Efendi'nin oğlu, Sultanahmet Camii vaizi.
10- Şeyh Mehmed Ali Efendi (ö.1335/1916-17)[53]
11- Şeyh Fahreddîn Efendi[54]

1.7.3. Tahir Ağa Tekkesi

1174/1760-61 yılında Kapıcıbaşı Seyyid Mehmed Tahir Ağa (ö.1781) tarafından inşa edilmiş olan tekke, Fatih ilçesinde Haydar caddesi, İrfan Ahmed ve Esrar Dede sokakları üzerinde yer almaktadır.[55]

Tekke, ilk Şeyhi olan Mehmed Sâbir Efendi'nin, M. 1764 yılında vefat etmesinin ardından, Şeyh Abdullah Salahaddîn-i Uşşakî ile birlikte (ö.1783) postnişin olan Uşşâkiyye'nin Salâhî şubesine bağlanmıştır.[56]

Zikir günü perşembe olan tekkenin müdavimleri olduğu bilinen önemli isimler, Hüseyin Vassaf Efendi, Yeşilzâde Sâlih Bey, Ali Emirî, Saadeddîn Kaynak, İbnü'l-emin Mahmud Kemal İnal'dır.[57]

Tekkenin postnişinleri Sırasıyla;

1- Şeyh Mehmed Sâbir en-Nakşibendî (ö.1178/1764)
2- Şeyh Abdullah Salahaddîn el-Uşşakî (ö.1197/1783)
3- Şeyh Mehmed Ziyauddîn Efendi (ö.1234/1818) Şeyh Salâhî Efendi'nin oğlu.
4- Şeyh Seyyid Mehmed Tevfik Efendi (ö.1259/1843) Şeyh Ziyauddîn Efendi'nin oğlu.

[53] Ahmed Muhyiddîn Efendi s.46 Meclis-i Meşâyih Müzekkire ve Derkenar Defterleri, no:1741.
[54] Sâdık Albayrak, **Son Devir Osmanlı Ulemâsı**, İstanbul, 1980, c. 5, s. 18.
[55] Özdamar, s. 175.
[56] Tanman, "Tahir Ağa Tekkesi", **DBİA**, Tarih Vakfı, Ankara, c. 7, s.189-190.
[57] Tanman, "Tahir Ağa Tekkesi", **DBİA**, Tarih Vakfı, Ankara, c. 7, s.189-190.

5- Şeyh İbrahim Hayrânî Efendi (ö.1260/1844) Şeyh Ali Behçet Efendi'nin halifesi.
6- Şeyh Mehmed Feyzullah Efendi (ö.1286/1864), Şeyh İbrahim Hayrânî Efendi'nin oğlu.
7- Şeyh el-Hâc Ali Behçet Efendi (ö.1925), Şeyh Mehmed Feyzullah Efendi'nin oğlu.[58]

1.7.4. Mahmud Bedreddîn Tekkesi

Eski adı Keçeciler mahallesi olan, Fatih ilçesi Mimar Sinan mahallesi Keçeciler caddesinde yer alan tekke M. 1765-66 yılında Mehmet Cemaleddîn-i Uşşâkî'nin Şeyhi olan Mahmud Bedreddîn Efendi tarafından yaptırılmıştır. [59]

İlk kurulduğu günden itibaren sadece Uşşâkiyye'nin Cemalî şubesine bağlı olan tekkeden günümüze sadece Mahmud Bedreddîn Efendi'nin türbesi ve küçük bir haziresi ulaşmıştır. XIX. yüzyılda Edirneli Şeyh Seyyid Mehmed Sıdkî Efendi tekkeyi ikinci kez hayata geçirmiştir.[60]

Tekkenin zikir günü salı idi.[61] Tekkenin postnişinleri sırasıyla:

1- Şeyh Mahmud Bedreddîn Efendi el-Halvetî el-Uşşâkî (ö.1197/1782-83)
2- Şeyh Mehmed Edib Efendi (ö.1220/1805)
3- Sirâc Mahmud Efendi (ö.1252/1836-37) Mehmed Edib Efendi'nin oğlu.
4- Mehmed Sâlih Efendi (ö.1854) Sirâc Mahmud Efendi'nin oğlu.
5- Edirneli Uşşâkî Şeyh Seyyid Mehmed Sıdkî Efendi (ö.1273/1855)
   Şeyh Mehmed Saîd Efendi (ö.1274/1857) Şeyh Mehmed Sıdkî Efendi'nin oğlu.
6- Şeyh el-Hâc Edirneli Hasan Hilmi Efendi (ö.1306/1888)[62]
7- Şeyh Hâfız İsmail Rûmî Efendi (ö.1316/1899)[63]
8- Şeyh Hazmî Efendi.[64]

---

[58] Tabibzâde Mehmed Şükrü Efendi, vr.8a; Ahmed Muhyiddîn Efendi, **Tomâr-ı Tekâyâ**, s. 65.
[59] Özdamar, s. 137.
[60] Baha Tanman, "Uşşâkîlik", **DBİA**, Tarih Vakfı, Ankara, c. 7, s.330-331.
[61] Osmanzâde Hüseyin Vassaf, s. 310.
[62] Atatürk Kitaplığı, Yazma Eserler, K.75 ve ekleri.
[63] Tabibzâde Mehmed Şükrü Efendi, vr.8b; Albayrak, c. 5, s.19; MA, Meclis-i Meşayih Müzekkire ve Derkenar Defterleri, No.1740.
[64] VGMA, Tekâyâ ve Zevâyâ Defteri, no:109, s.16.

1.7.5. Halid Efendi Tekkesi

Uşşâkiyye tekkesi olarak kayıtlarda geçen Halid Efendi tekkesi, Fatih ilçesi sınırlarında, Hacı Evhaddîn mahallesi İmrahor İlyas Bey caddesi üzerinde bulunan tekkenin günümüze ulaşan kısımları; çeşmesi ve ibadethane olarak kullanılan tevhidhanesidir.[65]

Tekke, adını, kurucusu olan Maliye Nâzırı Mehmet Halid Efendi'den almaktadır. Tekke, mekteb, sebil ve muvakkithanesi ile birlikte 1267 yılında inşa edilmiştir.[66]

Zikir günleri cuma idi.[67]

Tekkenin postnişinleri sırasıyla:

1- Aydınlı Şeyh Mehmed Emin Tevfik Efendi (ö.1914)
2- Şeyh Şehâbeddîn (Şahab) Efendi
3- Şeyh Tevfik Efendi (postnişin olduğu tarih 1918)[68]

1.7.6. Balçık Tekkesi

Eyüp ilçesinde eskiden Defterdâr Balçık İskelesi olarak geçen Nişanca mahallesinde yer almaktadır.[69]

863/1458 yılında "Dâru'l-hadis" olarak inşa edilen yapı 999/1591 yılında Gazi Tiryâki Hasan Paşa (ö.1020/1611) tarafından mescid ve tekkeye çevrilmek suretiyle kurulmuştur.[70]

Günümüze sadece yıkık iki duvarının ulaştığı tekkenin zikir günü dönem dönem perşembe ve cumartesi olarak geçmektedir. Kambur Sâlim Efendi döneminde 1810-1819 yılları arasında tekke, sadece salı günleri zikir için açılmış ve diğer günler kapalı tutulmuştur.[71] Tekkenin postnişinleri sırasıyla;

1- Şeyh Mahmud Efendi (ö.1018/1609-10), Sünbülî Yakub Efendi'nin Halifesi.

---

[65] Esin Demirel İşli, **İstanbul Tekkeleri Mimarisi Eklentileri ve Restorasyonu**, Yayınlanmamış Doktora Tezi,Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 1998, s. 67.
[66] BOA, İ.DH. 236/14257.
[67] Osmanzade Hüseyin Vassaf, s. 310.
[68] Albayrak, c. 5, s. 14.
[69] Özdamar, s. 70.
[70] Baha Tanman, "Balçık Tekesi",**DBİA**, Tarih Vakfı, Ankara, c. 2, s.14-15.
[71] Hakkı Göktürk, "Balçık Tekkesi Mescidi", **İSTA**, c. 4, s. 1780.

2- Şeyh Mahmud Efendi (ö.1128/1716)
3- Şeyh Abdullah Efendi (ö.1155/1742-43), Şeyh Mahmud Efendi'nin oğlu.
4- Şeyh Seyyid Abdülganî Efendi (ö.1201/1787) Şeyh Abdullah Efendi'nin oğlu.
5- Şeyh Seyyid Abdurrahman Efendi (ö.1225/1810), Feyzullah Efendi'nin oğlu.
6- Şeyh Kanbur Sâlim Efendi (ö.1234/1819)[72]
7- Şeyh Uşşakî Mehmed Sâdık Efendi (ö.1241/1827)
8- Şeyh Seyyid Mehmed Emin Efendi (ö.1257/1841-41) Şeyh Sâlih Efendi'nin halifesidir.
9- Şeyh Mehmed Ziya Efendi (ö.1294/1877-78), Şeyh Mehmed Emin Efendi'nin oğlu[73]
10- Şeyh Mahmud Efendi (ö.1299/1881-82), Ziya Efendi'nin kardeşi
11- Şeyh Halid Efendi, Şeyh Mahmud Efendi'nin oğlu[74]

1.7.7. Hocazâde Tekkesi

Günümüzde sadece yıkık olan duvarları bulunan Hocazade Tekkesi, Fatih Molla Zeyrek yakınlarında bulunan Kasap Timur Han mahallesinde Bıçakçeşme Sokağı'ında yer almaktadır.[75]

İlk kurucusunun Hocazâde Ahmed Efendi, ikinci kurucusunun da Mehmed Kâmil Efendi olduğu Tekke'de zikir salı günü yapılırdı. Son dönemlerinde zikir pazar günleri yapılmaktaydı.[76]

Tekkenin postnişinleri sırasıyla şunlardır:

1- Hocazâde Ahmed Efendi (ö.1148/1735), Hocazâde Mustafa Efendi'nin oğlu.
2- İsmail Eşref Efendi(d.1120/1805-06), Seyyid Mehmed Efendi'nin oğlu.
3- Şeyh Hasan Efendi, İsmail Eşref Efendi'nin kardeşi.
4- Şeyh Mustafa Efendi
5- Mehmed Kâmil Efendi(ö.1313/1895-96)
6- İsmet Efendi

[72] Hakkı Göktürk, "Balçık Tekkesi Mescidi", **İSTA**, c. 4, s.1779-1780.
[73] Tabibzâde Mehmed Şükrü Efendi, vr. 35a; Ahmed Muhyiddîn Efendi, s.44.
[74] Ahmed Muhyiddîn Efendi, s. 44.
[75] Baha Tanman, "Uşşâkîlik", **DBİA**, Tarih Vakfı, Ankara, c. 7, s.331.
[76] Albayrak, c. 5, s. 18.

7- Mustafa Şükrü Efendi
8- Hüseyin Cemal Efendi (d.1306/1888-89), Mehmed Kâmil Efendi'nin oğlu.

1.7.8. Mehmed Emin Efendi Tekkesi

Fatih İlçesi Aksaray Semti'nde Gureba Hüseyin Ağa mahallesinde Şekerci sokak üzerindedir. İstanbul'un önemli Uşşâkî merkezlerinden biri olan tekkenin ilk kurucusu Kırkağaçlı Emin Efendi, ikinci Kurucusu ise Şeyh Mehmed Fahreddîn Efendidir. Tekke Horhor Yangınında tahrip olmuş, tüccardan Kasap Hoca Niyâzi Efendi tarafından tekrar yaptırılmıştır. Ahşap yapıda olan bu bina günümüze ulaşmıştır. İlk Kurucuları Nakşî – Kâdirî olmasına rağmen, İkinci bânisi olan Şeyh Fahreddîn Efendi'nin Uşşâkî olması hasebiyle Uşşâkî tekkesi olarak bilinmektedir.[77]

Tekkede her pazar günü Uşşâkî zikri icra edilmekteydi.[78]

Tekkenin postnişinleri sırasıyla;

1- Kırkağaçlı Mehmed Emin Efendi, Nakşibendiyye'den Erzincanlı Sâdık Efendi'nin halifesi.
2- İbrahim Efendi, Mehmed Emin Efendi'nin oğlu.
3- Hacı Hâfız Efendi (ö.1307/1890), Mehmed Emin Efendi'nin Halifesi.
4- Şemseddîn Efendi, Kâdirî tarîkatından Nişancı-ı Cedid Tekkesi Şeyhi Abdülhalim Efendi'nin halifesi ve damadı.
5- Nazillili Fahreddîn Efendi, Yedikule Tekkesi Şeyhi Aydınlı Şeyh Mehmed Emin Tevfik Efendi'nin halifesi.
6- Mehmed Emin Candan Efendi (ö.1938), Şeyh Fahreddîn Efendi'nin oğlu.[79]

1.7.9. Deniz Abdal Tekkesi

Fatih İlçesi Şehremini semti Deniz Abdal mahallesinde yer almaktadır. Kitabesinde Burhan ve Kemaleddîn adındaki şahıslar tarafından Halvetîliğin Uşşâkî

[77] E.Nedret İşli, "Mehmed Emin Efendi Tekkesi", **DBİA**, Tarih Vakfı, Ankara, c. 5, s.361.
[78] Albayrak, c. 5, s. 64.
[79] Ahmed Muhyiddîn Efendi s. 225; E.Nedret İşli, "Mehmed Emin Efendi Tekkesi", **DBİA**, Tarih Vakfı, Ankara, c. 5, s.361.

koluna bağlı olan tekkenin "Deniz Abdal Veli Dergâhı" adıyla kurulmuş olduğu belirtilmektedir.[80]

1320/1902-03 yılında Şeyh Hüseyin Şerafeddîn Efendi tarafından bizzat ve dervişlerin yardımıyla inşa edilmiş, ihyâ olunmuştur. Pazartesi ve cuma geceleri Halvetiyye-i Uşşâkiyye usûlü ve erkânı üzere zikir icrası yapılmaktaydı. Tekkenin postnişini Hasan Şerafeddîn Efendi'dir. Ayrıca tek halifesi de Rüştiye Muallimlerinden Ahmed Fazıl Efendidir.[81]

1.7.10. Mustafa Efendi Tekkesi

Fatih Hırka-i Şerif semtinde yer almaktadır. Şeyh Hacı Mustafa Efendi tarafından yaptırılmıştır.

Günümüze ulaşmamış olan bu tekkenin XX. yüzyılın başlarında tesis edilmiş olan bir ev-tekke olduğu bilinmektedir.

Zikir günlerinin pazar geceleri olduğu tekkenin tek postnişininin tekkenin bânisi olan Şeyh Hacı Mustafa Efendi olduğu belirtilmektedir.[82]

[80] Tanman "Deniz Abdal Mescidi ve Tekkesi", **DBİA**, Tarih Vakfı, Ankara, c. 3, s. 22.
[81] Albayrak, c. 5, s. 79.
[82] Tanman, "Uşşâkîlik", **DBİA**, Tarih Vakfı, Ankara, c.5, s. 310.

İKİNCİ BÖLÜM
UŞŞÂKÎLİKTE MÛSİKÎ

2.1. UŞŞÂKÎLİKTE ZİKİR USÛLÜ VE MÛSİKÎ

Uşşâkîlik'te zikrin, Halvetîliğin diğer şubelerinden olan Cerrâhîlik, Rıfaîlik, Sâ'dîlikve Kadirîlik'teki gibi "kıyâmî" (ayakta) yapıldığı birçok kaynakta geçmekte, Halvetîlik çatısı altında toplanmış birçok tarikatta olduğu gibi Uşşâkîlikteki zikir anlayışının, uygulamasının ve yorumunun da diğer tarikatlardan farklılık göstermediği bilinmektedir.[83] İcra edilen mûsikî, İstanbul tavrı Türk tekke mûsikîsi olarak geçmektedir. Uşşâkîlikte zikir esnasında okunan ilâhîler toplu olarak icra edilirken, kaside ve benzeri formlar, zâkirler tarafından okunmakta olup, ayrıca Uşşâkî âyini ve zikri bütün Hâlvetîlerde olduğu gibi "devrânî" hareketle, yani dönerek icra edilmektedir. [84]

Tekke ve zaviyelerde zikir, genellikle perşembeyi cumaya bağlayan gece ile pazarı pazartesiye bağlayan gece yapılır.[85] Aynı camilerde olduğu gibi beş vakit ezan okunup, namaz kılınır. Semâhaneye giren dervişler önce mihraba karşı ayakta durur, sonra sağ ayak başparmağını, sol ayak parmak uçlarına basmış vaziyette sağ kol üstte olmak kaydıyla kollarını göğüs hizasında çapraz tutarak baş eğip niyaz ederler. Daha sonra müsait bir yere otururlar. Postnişinin yeri olan mihrabın sağ tarafına şeyhler ve hilâfeti olanlar oturur, sol tarafında da hilâfeti olmayanlar bulunurlar. Namaz vakti geldiğinde namaz kılınır. Zikir gecelerinde kılınan yatsı namazının bitiminden sonra; sesi ve kıraati düzgün olan bir kişi tarafından, Mülk sûresinin tamamı güzel bir makamda okunur, bütün mürîdân, huşu içinde dinlerler.[86]

Hilâl şeklinde oluşturulan zikir halkasının ağzı makam postuna karşı açık olacak şekilde konumlanır. Yukarıdan bakıldığında makam postu, hilalin önündeki yıldızı andırır. Postnişin selam vererek semâhaneye girer ve makam postuna geçip oturur. Postnişinin ardından herkes oturur. Özel bestesiyle topluca yüksek sesle okunan salavâttan sonra Fatiha sûresi okunur. Akabinde şeyh efendi eliyle tevhidi

[83]Tuğrul İnançer, "Cerrâhîlik'te Zikir Usûlü ve Mûsikî", **DBİA**, Tarih Vakfı, Ankara, 1994,c. 7, s.331.
[84]Tuğrul İnançer, "Uşşakîlikte Zikir Usûlü ve Mûsikî", **DBİA**, Tarih Vakfı, Ankara, 1994, c. 2, **s.**416.
[85]Bilal Reşit Çilli, **Uşşâkîlik**, Güneş Ofset, Antalya, 2003, s. 232.
[86]Çilli, s. 233.

işaret eder ve "*Faalemennehû*" diyerek zikri başlatır. Dervişler yavaş yavaş tevhidi zikretmeye başlarlar. Şeyh efendi, daha önce mihrapta ayakta durup, hafiyyen pîr, pîrân, ehlullâh efendilerin ruhlarını, zikir halkasına davet eder. Bütün dervişân, oturdukları yerde; "*Lâilâhe İllallâh, Lâilâhe İllallâh*" diyerek sesli olarak zikrederler.[87] Zikrin ahengi durgun, cansız olursa; şeyh efendi eliyle işaret ederek, "*Aşk!*" diye de seslenir. Bunun üzerine, zikir hızlandırılır. Eğer zikir aşırı olursa, yine eliyle işaret edip; "*Usûl!*" diye seslenir. Bu defa, zikir hafifletilir. Sonra toplu şekilde Salât-ı Kemaliye ve Salât-ı Kutbiye özgün besteleriyle okunur. Şeyhin belirlediği çeşitli tevhid açma usûl ve makamlarından birine göre Kelime-i Tevhid okunur. "*Lâilâhe*" denirken başlar sağa, "*İllallâh*" denirken sola, kâlbe doğru çevrilerek ahenk sağlanır. Bu sırada zâkirler zikrin ritmine uygun ilâhîler seslendirirler. İlahi bittiğinde tevhid makamlı olarak değil, resitatif olarak (konuşur gibi) devam eder.

Bu şekilde süren tevhid sırasında, zâkirbaşı veya bir zâkir kaside okumaya başlar. Kaside okunurken armonik yapıyı bozmadan belirli yerlerde beş veya yedi kez Perde Kaldırma denilen, irticâlen gerçekleştirilen, karar sesi değiştirme sanatı icra edilir. Perde her tizleştirildiğinde zikrin temposu bir kademe artırılır, pestleştirildiginde ise ağırlaştırılır. Okunmakta olan kasidenin yazarının adı ya da mahlâsı geçince tevhide "kalbî" olarak (harfler belli edilmeden) devam edilir. Kalbî tevhid çok ağır tempoda ve şiddetli, güçlü bir sadâ ile okunur. Şeyhin "*İllallâh*" sesiyle tevhid sona erer.[88]

Tevhidden sonra bir Aşr-ı Şerif ile kısa bir dua okunur veya İsmi-i Celâl "*Allâh*" zikrine başlanır. Belirli bir sayıda tekrar "*Allâh*" İsm-i Şerîfi'nin zikredilmesinin ardından yine belli bir sayıda "*Hû*" İsm-i Şerîfi tekrarlanır. Şeyh efendinin "*İllâ Hû*" demesiyle, zikrin oturarak devam etmekte olan bu safhası Fâtiha suresi okunarak sona ermiş olur. Fatiha suresinin ardından şeyh efendi ellerini yere vurarak ayağa kalkar.[89]

Şeyh Efendi'nin ayağa kalkmasının hemen akabinde zikre katılan herkes ayağa kalkar ve hilal şeklinde oluşturulmuş olan halkanın ağzı kapatılarak bir çember oluşturulur. Bu esnada, ayakta devam edilecek olan zikre başlamadan önce herkesin katılımıyla bir Cumhur İlâhi okunur. İlâhi okunurken ritme uygun olarak sağa ve sola

[87]İnançer, s.416.
[88]İnançer, s.416.
[89]İnançer, s.416.

doğru hafifçe sallanılır. İlahi okunduktan sonra şeyh efendi üç defa "*İsm-i pâk, Cism-i pâk, Nesl-i pâk Hazret-i Muhammed Mustafâ Râ Salavât*" der. Okunan salavâttan sonra şeyh efendinin "*Yâ Allâh Hû*" demesiyle oluşturulan çember adım adım ilerleyip devrettirilerek zikre başlanır.[90] Dervişler sağ el avuç içleri yukarıya, sol el avuç içleri aşağıya dönük halde el ele tutuşurlar. Tutuşurken de birbirlerinin ellerini öperek sola doğru (yani kalbe) yan adımlar atarlar. Sol ayağı sol yana atıp sağı yanına çekerek çok ağır adımlarla yürümeye devam edilir. Bu sırada başlarını adımlarla uyumlu olarak sağa ve sola çevirirler. Her adımda bir kez "*Hû*" ismi tekrarlanır. Zâkirler üçüncü "*Hû*" ile birlikte zikrin perdesini karar sesi olarak referans alıp, ritmine de uygun bir şekilde bir ilâhî okumaya başlarlar. İlahi okunurken sözlerde şairinin adı veya mahlâsı geçtiğinde şeyh efendi ayağını yere vurarak "*Hayy Hayy*" diye seslenir. Bu seslenme dervişlere işarettir. "*Hû*" esmasından "*Hayy*" esmasına geçileceğini belirtir. Dervişler "*Hayy*" zikrine geçerler. Bu aşamaya kadar sesli olarak yapılan "*Hayy*" zikri, sonrasında yerini kalbî olarak yapılan "*Hayy*" zikrine bırakır. "*Hayy*" esmasına geçildiğinde zâkirlerin içinde icra etmesini bilenler kudüm, bendir, halîle, mazhar gibi vurmalı sazlar ile zikre eşlik etmeye başlarlar. "*Hayy*" zikri başladığında, ser-tarîk, şeyh efendinin tâcını ve hırkasını alıp, makam postunun üstüne koyar. Bütün halifeler taç ve hırkalarını çıkarır, dallı arakiyelerini giyerler. Sadece zâkirbaşı eğer halife ise ve devrânı yönetme görevi kendisine verilmemiş ise, tâcıyla hırkasını çıkarmaz. Aksi takdirde çıkarır.

"*Hû*" zikri sırasında el ele tutuşmuş olan dervişler "*Hayy*" adına geçildiğinde sol kollarını, solundaki dervişin sol omzuna uzatıp, ellerini koyarlar. Sağ kollarını da sağındaki dervişin beline uzatıp, ellerini koyarlar. Buna kol atmak adı verilmektedir. Kol atıldığında zâkirbaşı halkaya girmişse, devrân halkasından ayrılır, zâkir maksûresine gider. Şeyh Efendi de isterse, halkadan ayrılıp yüzü kıbleye dönük olarak "kütüphane" denen meydanın ortasında durmak suretiyle âyini yönetmeye devam edebilmektedir. Zâkirler farklı makamlardan ilâhîler okumayı sürdürürler. Devrânın ritmi giderek artar. Hızlandıkça adım atma biçimi de değiştirilir. Yavaşken sol ayağın yanına çekilen sağ ayak hızlanıldığında sol ayağın arkasına aşırılarak devam edilir. Bunun sonucunda sol ayak devrân halkasının içinde, sağ ayak ise

[90]İnançer, s. 416.

dışında bulunmuş olur. Okunmakta olan ilâhîlerin arasında bir zâkir kısa kaside okur. Buna taksim denir. Taksim esnasında makam da değiştirilebilir. Taksimlerin, kalbî Hayy zikrinde ney ile de icra edilebilir. Hayy zikrinin sonrasında genellikle Bedevî topu oluşturulur.[91]

Bedevî topu olarak adlandırılan bu zikir usûlü Uşşâkî zikrinin bir parçası olarak kaynaklarda karşımıza çıkmaktadır. Bu tür zikirde, karşılıklı iki sıra halinde dizilen dervişler "*Hayy*" esmâsı okumak suretiyle kıyam zikrine devam ederken, dervişlerin ortasında konumlanan Şeyh Efendi, ellerini başının üzerinde birbirine vurarak dervişleri kendi etrafında toplar. Bu sırada zâkir okunmakta olan ilâhînin makamında salâ okumaya başlar. Zâkir okuduğu salâda "*Yâ Resûlallâh*" diyene kadar "*Hayy*" esması dervişler tarafından okunmaya devam eder. Zâkir "*Yâ Resûlallâh*" dedikten sonra "*Yâ Hayy*" esmasına geçilir. Zikir, ayaklar yerden kesilmeden, dizler kırılarak salânın sonuna kadar bu şekilde devam eder. Şeyhin "*İllallâh*" demesiyle ve zikre katılan dervişler yeniden iki sıra oluşturacak şekilde ayakta durması suretiyle bu safha tamamlanmış olur. Bedevî topunun, dervişlerin karşılıklı iki sıra halinde durarak top halinde dizilmesiyle yapılan ikinci bir şekli daha vardır. Şeyh Efendi, sıranın başındaki dervişin elinden tutup kendi etrafında sola doğru aheste bir şekilde dönmeye başlar. İlk dervişten itibaren el ele tutuşan diğer dervişler de ilk sıradaki dervişin ardından ilerleyip Şeyh Efendinin etrafında sarmal şekilde toplanır. Daha sonra salâya başlanır. Burada da salâ, zikir esnasında okunan ilâhîlerin bestelendiği makamda olur. Sarmal gitgide daralır ve dervişler içerisinde bulundukları ahenk ile zikre devam ederler. Yine şeyh efendinin "*İllallâh*" demesiyle zikir tamamlanır. Bedevî topunda diğer zikir usûllerinde olduğu gibi makam zenginliği üst düzeydedir ve bütünlük çok önemlidir. Zâkirlik edenlerin değişik makamlarda salâ okuyabilmesi gerekmektedir. Hatta zâkirliği üstlenen kişi, zikir usûlünü iyi bilmeli, birçok makama hâkim, yüksek bilgisine vâkıf ve geniş bir repertuara sahip, ehil bir mânâşinas olmalıdır.[92]

Bedevî topununun ardından (eğer bedevî topu gerçekleştirilmediyse taksimin ardından) "*Hayy*" adı ile devam eden devrân sırasında, ser-tarîk zikir halkasının dışına çıkarak makam postunun önünde fatiha suresini okur. Sola doğru dönen devrânın aksi yönde yürüyerek bazı esmalar okur, zikir halkasını bu şekilde üç defa

[91]İnançer, s. 416.
[92]İnançer, s. 122.

tavaf eder gibi devreder ve tekrar makam postu önüne gelerek fatiha suresini okuyup ikinci defa halkaya dâhil olur. Bu zikre top zikri denir. Âyîni yönetenin "*Yâ Mevlâm, Hayy, Hayy, Hû*" demesiyle âyînin vefâ devri başlar. Sağ el önde, sol el arkada olacak şekilde uzatılıp el ele tutuşarak meydanın ortası solda bırakılacak biçimde, halka halinde yürünülen vefâ devri sırasında da zâkirler ilâhiler okurlar. Birkaç devirden sonra vefâ devri son bulur. Ardından ayakta durmak ya da devrânın ilk başında olduğu gibi sola doğru adım adım ilerlemek suretiyle "*Hû*" zikrine başlanır. Belli sayıdaki "*Hû*" esması zikredildikten sonra zâkirler özel olarak bestelenmiş tevhid ve salavât okurlar. Salavâttan sonra bir zâkir gür bir sesle dua okur ve "*Hû*" zikri "*İllâ Hû*" sesiyle son bulur. Devrâna katılan bütün dervişler yerlerine geçip otururlar. Oturulduktan sonra bir aşr-ı şerif okunur. Herkes okunan aşrı huşû içinde dinler. Kısa bir duanın ardından "*el-Fatiha*" denildikten sonra özel bestesiyle topluca tekbir okunur. Daha sonra da sıra özel olarak düzenlenmiş ve bestelenmiş dua anlamına gelen gül-bang okumaya gelir. Bir kişinin okuduğu gül-bang sırasında hâzirûn çok yüksek olmayan bir sesle "*Allâh Allâh*" diyerek gülbangı dinlerler. Gül-bangın sonunda "*Yâ Allâh Hû*" denilir. Herkes yeri öperek ayağa kalkar. Topluca tarikatın kurucusunun türbesine dönülüp ruhuna fatiha okunur. Son olarak selam alınıp verilmesiyle âyîn ve zikir tamamlanmış olur.[93]

Genel hatlarıyla bu şekilde aktarabileceğimiz Uşşâkî zikir usûlünün bir de Cemaleddîn-i Uşşâkî hazretlerinin ilk mürşidi ve hocası olan Muhammed Hamdî-i Bağdâdî hazretlerinin uyguladığı şekli bulunmaktadır. Çok eskilere dayanan bir usûl olması ve günümüze o dönemin tekke yaşantısını yansıtması açısından önem teşkil ettiği düşünülmektedir. Bu usûle Hamdiye Usûlü denildiği bilinmektedir.

Hamdiye Usûlü, Muhammed Hamdî-i Bağdadî Hazretleri tarafından tertip edilmiş olup; genellikle pazarı pazartesiye veya perşembeyi cumaya bağlayan zikir geceleri ekseri olarak akşam namazı ile yatsı namazı arasında yapılırdı.[94]

Tekkelerde yemek ardından yatsı namazı öncesi hamd İlahisi (hamdiye) okunup, ardından da "*Şâfî*", "*Mu'în*" isimleri okunurdu.[95] Besmele ile fatihâ-yı şerif, sonra haşr sûresinin son üç âyeti okunur. Bu ayetin okunmasından sonra, tekkede hazır bulunan ihvan, hep bir ağızdan hamdiye ilâhisini okurlar.

[93]İnançer, s. 416.
[94] Çilli, s. 234.
[95] Abdurrahman Sâmî Uşşâkî, **Tuhfetü'l Uşşâkîyye**, İstanbul, 1781, s. 29.

Hamd İlâhisi *(Hamdiye)*[96]

Allâh bize lütfetti şükür elhamdülillâh.
Nîmetine garketti şükür elhamdülillâh
Allâh Lâ ilâhe illa'llâh (nakarat)

Bilelim nimetini öğelim rahmetini
Analım hazretini şükür elhamdülillâh
Allâh Lâ ilâhe illa'llâh (nakarat)

Yok iken var eyledi arz-ı dîdâr eyledi
Resûle yâr eyledi şükür elhamdülillâh
Allâh Lâ ilâhe illa'llâh (nakarat)

Gönderdi doğru yola kullar kulluk eyleye
Hakk bize; "Kulum" diye şükür elhamdülillâh
Allâh Lâ ilâhe illa'llâh (nakarat)

Harcedelim vârımız kurbân olsun cânımız
Kur'ân'dır îmânımız şükür elhamdülillâh
Allâh Lâ ilâhe illa'llâh (nakarat)

Muhammed kadem bastı şefî olmaktır kasdı
Hakk'ın sevgili dostu şükür elhamdülillâh
Allâh Lâ ilâhe illa'llâh (nakarat)

Ol Habîb'in yârları cennettir cânları
Sevenleriz onları şükür elhamdülillâh
Allâh Lâ ilâhe illa'llâh (nakarat)

Bağdâdî'nin bu sözü kabûl eyle niyâzı
Dergâha sürdüm yüzü şükür elhamdülillâh
Allâh Lâ ilâhe illa'llâh (nakarat)

[96] Abdurrahman Sâmî Uşşâkî, s.27-28; Çilli, s. 234.

Hamdiye İlahisi okunduktan sonra "*Ve salli ve sellim alâ eşrefi nûr-ı cemiâ'l-enbiyâ-i ve'l-mürselîn, ve'l-hamdülillâhi Rabbil âlemin el Fatiha*" denilip, hep bir ağızdan sesli olarak salavât getirilir. Ardından herkes içinden fâtihâ-i şerif'i okur. Sonrasında Şeyh Efendi, "*Selâmet-i Pîr Hû*" der ve "*Estağfurullâh, estağfurullâh. Allâhümme Seyyidinâ Muhammeden ve Muhammed ve sellim küllü dâim ve devâîm*" dedikten sonra üç yüz yirmi üç defa "*Yâ Şâfi, Yâ Muîn*" zikredilir. Akabinde, Şeyh Efendi "*Yâ Şâfi, Yâ Muîn Hû. Allâhü Ekber âzâm kebîra, ve'l-hamdülillâhi hamden kesîrâ ve subhânallâhu bükreten ve asîla ve sallallâhü alâ eşrefi nûr-ı cemi'âl enbiyâ ve'l-mürselîn, Rabbi'l-âlemin el Fatiha"* der ve hazır bulunanlar salavâtlarıyla birlikte fâtihâ-i şerifi okurlar. Hamdiye usûlünün bir kısmı bitmiş olur ve yatsı namazının vakti de gelmiş olduğundan, cemaatle namaz kılınır. Namazdan sonra, sesi ve kıraati düzgün olan biri tarafından mülk sûresinin tamamı okunur.[97]

Bundan sonra, Şeyh Efendi ayağa kalkıp mihraba karşı durarak, Peygamber Efendimiz (s.a.v.) Hazretleri'nin, gelmiş geçmiş bütün peygamberlerin, bütün pîrullâh Hazretleri'nin, ehlullâh'ın, şecere-i Uşşâkî efendilerinin rûh-ı şerîflerini, dergâh-ı âliyeye ve halka-i zikre davet eder.

Bunların gerçekleştiği sırada mülk sûresi okunmaktadır. Şeyh Efendi oturup, gözlerini kapayarak huşû içinde, okunmakta olan Kur'ân'ı azîmuş-şân'ı dinlerken; Ehl-i Beyt Efendi hazretlerinin de rûh-ı tayyibelerini halka-i zikre davet eder. Hazır bulunan ihvan da, mülk sûresini huşû içinde dinlerler.

Okuyan, mülk sûresini bitirip; "*Sadakallâhü'l-âzîm*" dedikten sonra, şeyh efendi; "*Günâhlarımızın affi için*" der ve üç, beş, yedi veya dokuz defa; "*Estağfurullâh el-Azîm*" diye zikredildikten sonra; "*Ellezî Lâilâhe İllâ Hûvel Hayyu'l-Kayyûm*" der ve salavât başlar. Hazret-i Pîr Hasan Hüsameddîn-i Uşşâkî tarafından iki türlü salavât tâyin edilmiştir.[98] Birincisi "*Allâhümme salli âlâ seyyidinâ Muhammed*." Bu salavât zikredilip en sonunda "*Ve âlâ âlî seyyidinâ Muhammed"* denir. Diğeri ise "*Allâhümme salli âlâ seyyidinâ Muhammeden ve sellim bi-adedi külli dâîm ve devâim*" şeklinde söylenir.

Burada geçen ifâdelerin mânâsı;

Allâhümme: Ey benim ulu Allâh'ım!

Salli: Sen, rahmetini, lûtfunu isâl eyle, ulaştır.

[97] Çilli, s. 234.
[98] Çilli, s. 234.

Âlâ seyyidinâ Muhammedin: O büyük, yüce Muhammed Resulünü, selâmete eriştir.

Salavât yine bir miktar zikredildikten sonra; "*Allâhümme salli âlâ seyyidinâ Muhammedin ve sellim bi-adedi külli dâîm ve devâim. Destûr Yâ Pîr, destûr Yâ Şâh, destûr Yâ Ricâle'l-gayb, neveytü li'l-lâh. E'ûzübi'l-lâhimine'ş-şeytâni'r-racîm. Bismi'l-lâhir'rahmâni'r-rahîm. Efdâl zikir fa'lem ennehû, Lâilâhe İllallâh. Mevlâm, Lâilâhe İllallâh. Allâh, Lâilâhe İllallâh. Lâilâhe İllallâh*" diyerek, tevhid zikrine devam edilir. Postnişîn zikre yüksek veya alçak sesle, hangisi ile devam ediyorsa, ihvan da ona uyar, katiyen şeyhin tonunu bozmaz ve bir intizam içinde zikir yapılır. Şeyh Efendi'nin ruhu, tevhitle dalgalanmaya başlarsa, eliyle işaret edip; "*Aşk!*" diye seslenir. O zaman, zikir yükselir. Aşırı olursa, yine eliyle işaret edip; "*Usûl!*" diye seslenir. Bu defa, zikir hafifletilir. Topluluk olarak, ihvanlarla yapılan zikir rûha öyle tesir eder ki; insanın içi geçer, titrer, tüyleri ayağa kalkar, hattâ zikrin ve mânânin ahengiyle bayılanlar olur.[99]

Zikir devam ederken duruma göre kâh hızlandırır, kâh yavaşlatır. Son olarak, Şeyh Efendi eliyle işaret ederek zikrin darbının şiddetlenmesini söyler ve üç-beş defa zikredildikten sonra; Şeyh Efendi sükût eder, hareket etmez. Bir müddet sonra, sesli olarak; "*Lâilâhe İllallâhû Hû İlâh*" der. İhvan ve müridân da aynısını söyleyip, başlarını kalplerine doğru öne eğerek zikredilen tevhidin sevincini ve hâsıl olan nûr-ı İlâhî'nin hikmetine ve muhasebesine varırlar. Bu arada zâkirler, Ehlullâh ilâhisini okumaya başlarlar. Mürîdler tevhidin tesiri altında, güzel nağmelerle söylenen ilâhîyi huşû içinde dinlerler. Zâkirler ilâhiyi bitirdikten sonra, Şeyh Efendi bir müddet istirahata çekilir. Bu arada farraşlar (temizlikçi, temizlik görevlisi, süpürgeci) semahanedeki halı ve kilimleri toplayıp, bir kenara koyarlar.[100]

Şeyh Efendi, daha sonra mihrapta posta geçer ve cehren (sesli olarak) "*Allâh*" diyerek; Allâh ism-i celâli'ni secdeden alıp, semâya doğru veriyor gibi yapar. Dervişler de Şeyh Efendi'ye uyarak aynı hareketi yaparlar. Bir de, semâdan alınıp halka-i zikrullâha "*Allâh, Allâh*" diyerek, üç defa tekrar edilerek dağıtılır. Müridân da, hafif sesle aynen katılır.

Bundan sonra burada hazır bulunan ervâh-ı ehlullâh'a ve rûh-ı Muhammediyye'ye, pîrlerin ruhlarına, Hz. Pîr Hasan Hüsâmeddîn-i Uşşâkî Hazretleri'nin ruhuna, kâffe-i veliyullâhın (bütün velîlerin) ruhlarına ve burada hazır

[99] Çilli, s. 235.
[100] Çilli, s. 237.

olan ihvanımızın yekdiğerlerimizin (Birbirlerimizin cemallerine karşı, hep birlikte; Secde-i Ta'zim (ululama) ve tevkîr (hürmetle anma) edilip, ayağa kalkılır.

Müridân zikir halkası teşkil ettikten sonra; Şeyh Efendi, nefs-i levvâme'yi ezmek için Allâh ism-i Celâli'ni, edatsız (Yâ'sız) darba başlayıp, "*Allâh Allâh*" diye zikreder. Eliyle işaret ettiğinde bütün dervişler de zikre başlar. Halîfeler sırası ile, birer birer devrân meydanına çıkıp, mihraba karşı Şeyh Efendinin cemaline bakıp baş keserler. Bu teslimiyet anlamına gelmektedir.[101]

Sonra hep beraber el ele tutuşup, bütün hareketleri yâni baş, el, kol, vücut, ayak hareketleri bir vücûdun hareketiymiş gibi tevhid edip (toplayıp), hepsi bir nokta, bir kişi, tek vücut gibi nidaları da aynı olmak üzere devrâna başlarlar.

Devrânda, sağ taraftan gidilerek niyaz kapısına gidilir. Buradan, mihrabın sol tarafına doğru yürünüp, âlem-i ervah (ruhlar âlemi) makamının misâli olan mihraba gelinir. Mihrabın önünden geçilirken, göz ucuyla mihraba bakılıp, kalben ve fikren ta'zîm ile geçilir. Bu ta'zîm geçişi, bir defa yapılır. Daha fazlası; darb-ı zikre, aşka ve şevke bağlıdır.[102]

Tek celâl, "*Allâh*" hem zikredilir ve hem de soldan sağa dönülür. El, ayak ve vücût uygun adımlarla ism-i âzam olan ism-i celâl (Allâh) ile hep birlikte zikredilerek nefs-i levvâme ıslâh edilir.

Zikrullâh, neşesiz ve sakin giderse yine Şeyh Efendi "*Aşk!*" diye îkaz eder, zikir ve deveran hareketlenir, coşar. Eğer aşırıya kaçıp, ileri giderse Şeyh Efendi bu defa "*Usûl!*" der ve devrân sakinleşir. Böyle böyle, nefs-i levvâme îkaz edilip, ezilir.[103]

Bu ism-i celâl zikir halkasının ortası, postnişînlere mahsustur. Meydana önce postnişînler çıkar. Bu meydan, Meydân-ı Kutbiyet'dir. Dergâhın postnişini olan dergâhın şeyhi, zikir halkasının ortasına geçip, tavâfı erkânına uygun olarak oradan yönetir. "*Allâh, Allâh*" diye, yekvücut ve vahdet içerisinde devam edilirken, ihvanın ruhu, hâz içinde kendinden geçer ve gönüller huzur bulur.

Bozdoğanlı Şeyh Fethi Baba'nın eski el yazması risâlesinin, ikinci ders bölümünde belirtildiği şekilde ism-i celâl olan Allâh tevhidinden sonra, halı ve kilimler toplanarak zikir halkası teşkil edilip, soldan sağa dönülürken; sola doğru,

[101] Çilli, s. 237.
[102] Çilli, s. 237.
[103] Çilli, s. 238.

adım adım gidilerek icra edilirken sâlikler ve halîfeler, adım adım ileriye doğru yürüyerek, niyaz kapısına varırlar. Niyaz kapısına her varan, ileriye sol tarafa doğru yürümeye devam ederek, gönülden ta'zîm ile bir kere mihraba bakarlar ve âlem-i ervaha misâl olan mihraba vardıklarında, yine göz ucuyla mihraba bakarlar. Bu devrânın hakikâti, temsil ettiği anlamı şöyle yorumlanabilir: Tüm insanlar, ruh âleminden kopup, "*Allâh Allâh*" diyerek İlâhî tecellî ile dünyâ âlemine gelirler. Günler, yıllar geçtikçe akıllara, ruhlar âlemi ve ahiret gelince o tarafa doğru can gözüyle bakmaya başlar. İsm-i Celâl (Allâh) devrânındaki kutbiyet meydanı, postnişin olan şeyhlere mahsustur. Şeyh Efendi bu erenler meydanına girip, vazifesini tamamladıktan sonra sağ tarafına doğru adım adım zikir ile giderek haklaya dâhil olur. Dervişlerle el ele tutuşan Şeyh Efendi mihraba gelince halkadan çıkar ve makamına geçer. [104]

Zikir halkası birkaç defa daha döndükten sonra; Hû ism-i şerîfini telkin amacıyla. Şeyh Efendi; "*Hû*" diye seslendiğinde; zikir halkası yavaşlar. Hû ism-i şerîfînin zikrine başlanır. Bu defa, soldan-sağa değil, sağdan-sola dönülerek mihrabın sol tarafına doğru, aynı usûl üzere adım adım devrâna başlanır. Birkaç devirden sonra şeyh efendi eliyle işaret ettiğinde, zikir hızlanır ve dervişler zikrederek dönmeye başlar.[105]

Hû ism-i şerîfi'nde sağdan sola dönmek; Tevhid ile ism-i celalin karşısında engel olarak görülen nefs-i emmâre ile nefs-i levvâmeyi aşmak amacıyla, emmâre nefsi ıslâh etme düşüncesinden yola çıkarak tevhid etmek anlamına gelmektedir.

Devamında, sadece Urla Uşşâkî tekkesinde görülen bir zikir usûlü olduğu bilinmektedir. Hû devrânı devam ederken halkanın ortasına, yâni kutbiyet meydanına iki halîfe veya şehzade ile bir halîfe veya çift olmak şartı ile iki-üç çift halîfe ya da şehzadeler çıkar. İkişer ikişer, yüzyüze gelip ellerini birbirlerine kenetleyip, birlikte sağdan sola zikrederek dönerler. Bu usûle, Fener usûlü denir. Zaman gelir, halkanın ortasında üç dört çift halîfe olur ve bunların fener teşkil edip dönüşleri, güzel bir manzara teşkil ederdi. [106]

Hû ism-i şerîfi zikri postnişinin "*Hayy Allâh, Hak Hayy Allâh*" diye işaret etmesi ve seslenmesiyle sona erer. Bunun üzerine, zikir halkasının deveranı durur.

[104] Çilli, s. 242.
[105] Çilli, s. 243.
[106] Çilli, s. 244.

Ayakta durarak "*Hayy, Hayy, Hayy Allâh*" diyerek; üç, beş, yedi defa tekrarladıktan sonra el, ayak, baş, gövde ile hepsi aynı hareketle lisânen ve kalben zikre devam edilir. Önce sağ adım atılarak, sağ tarafa doğru dönmeye başlanır. Bu zikre, yavaş yavaş ve usûl üzere bir miktar devam edilir. Bu ara halîfeler, sırası ile kutbiyet makamına girip çıkarlar. Halîfelerden sonra diğer tekkelerden gelen misafir halîfeler de kutbiyet meydanına girip çıkarlar.

Bundan sonra, tekkenin rehberi veya şeyh efendi tarafından belirtilen bir halife kutbiyet makamına çıkarılır. Üç beş defa, Hayy ism-i şerifi zikredildikten sonra; zâkirlerden biri, Bedevî ilâhisini okumaya başlar. Sâ'dî tarîkatı'nın pîri, gavs-ı âzâm, Şeyh Sâdeddîn-i Cevâhirü'l-Şeybânî (k.s.) Hazretlerinin usûl âyinini teberrüken, bir miktar icra etmek için; postnişin tarafından; Bedevî usûlü dîye seslenilir.[107]

Zikir halkası, bunun üzerine hemen ortadaki meydanda bir top olup; "*Biz hepimiz bir vücuduz. Hiç ayrımız yoktur. Bir Allâh vardır, ikilik yoktur."* diyerek; Tevhîd-i sâfî, işte biziz anlamında, bir tevhid edilmiş olur ki, bu hâl; vahdet-i vücût konusuna dayanmaktadır. Bedevî Topu zikir usûlünü tertiplemiş olan, Sâdeddîn-i Cibâvî Hazretleri; Seyyid Ahmedü'l-Bedevî Hazretlerinin kurmuş olduğu, Bedevî tarîkatının kolu olan Sâ'diyye tarîkatının pîri'dir.[108]

Bu Bedevî Topu usûlü, bütün Uşşâkî Tekkeleri'nde tertip ve icra edilirdi. Ortadaki top şeklini, halîfeler ve şehzadeler teşkil eder. Ortada, üç halife ellerini birbirlerinin omuzlarına atarlar ve diğerleri de aynen onları taklit edip, bir top hâline gelirler. Zikir, edatsız olarak, sâdece; "*Hayy, Hayy*" diye yapılır. Zikir delicesine değil de, yavaş yavaş ve ses gırtlaktan çıkarılarak yapılır.

Gırtlaktan çıkarılan sese, sert bir nağme verilir ki; Zekeriyyâ Aleyhisselâm'ın kıssasında geçen, onu kavak ağacında testere ile biçmelerine atfen yapılır. Bu usûl aşk ile yapıldığında çok şevkli olur. Bu usûl üzere, bir miktar zikir yapıldıktan sonra; postnişînin işareti ile, zikri idare eden biri, Bedevî topunun zikir halkası içinde bulunan rehber veya halîfelerden birini el uzatarak dışarı çeker. Bu şekilde, Bedevî topu dağılmış olur. Ortada, sadece şehzadelerden biriyle, iki üç halîfe kalır. Birkaç devirden sonra, mihraba karşı yönelerek postnişine; "*Hayy*" diyerek, Hayy ism-i şerîfini teslim edip, baş keserek selâm verirler ve postnişin ile beraber edatsız, Hayy

[107] Çilli, s. 244.
[108] Çilli, s. 245.

ism-i şerifi zikredilerek, adım adım mihraba yaklaşıp ayakta dururlar, postnişin tarafından, salât ü selâma başlanır. Zikir halkasında bulunan ihvan da, üç kere salât ü selâm getirirler. Daha sonra, postnişin; "*Tekbîr!*" diye seslendiğinde; hep birlikte bir kere tekbir alınıp, herkes yerine geçip oturur.

Güzel sesli bir kişi tarafından bir aşr-ı şerif okunurken, bütün ihvan murakabeye varır ve huşu ile dinlerler. Bitiminde; "*Sadakallâhu'l-azîm*" denildiğinde, postnişinin kendisi veya belirttiği bir kişi tarafından, duaya başlanır. Duâ edilirken, ihvan yeri geldikçe âmîn der ve duâ boyunca, hafif sesle; "*Allâh, Allâh*" derler. Duanın bitiminde, postnişin veya duayı yapan, olgun ve mahzun bir ses tonuyla; "*Fatiha!*" der ve herkes, salavâtlarıyla birlikte, Fâtiha-i şerifi okurlar. "*Âmîn*" denildikten sonra; ihvan kollarını göğüs ve omuzları üzerinde bağlayıp, tazarru (yalvarma) ile hafiften, "*Allâh, Allâh*" demeye başlarlar.[109]

Daha sonra postnişîn; "*Nûr-ı Nebi, Kerem-i Ali, Sırr-ı Sultân-ı Şâhbaz-ı Velî, Pirimiz, Sultânımız, Hazreti Pir Hasan Hüsâmeddîn-i Uşşâkî demine, hazır erenler ve gayb erenler, gerçek erenler demine; diyelim Yâ Allâh Hû!"* der. Hep beraber bir kere, secde-i teşekkürât edilerek (Şükür secdesi yapılarak) ayağa kalkılır.[110]

Postnişin olan Şeyh Efendi, ihvana karşı bir adım atıp; "*Esselâmü aleyküm Yâ eyyühe'l-ârifîn*" diye selâm verir. Sağdan halîfeler, soldan zâkirler ve nezâretçiler, meydana ve şeyhzâdeler hep birlikte; "*Aleykümselâm ve rahmetullâhi ve berekâtühü*" diyerek baş eğip, selâmı alırlar.

Postnişin bundan sonra mihraba karşı dönerek, vicdânındaki ricasını, mürşidi vasıtasıyla; Pîr'ine ve Muhammediyye'ye iltica ve şefaatlerini, müridân-ı cemaat üzerinde baki kalmasını niyaz ettikten sonra dönüp; yavaş yavaş niyâz kapısına gelir ardından; "Esselâmüaleyküm Yâ eyyühe'l-âşıkîn" diye selam verir.[111]

Kapının sağında ve solunda bulunan ihvan; "*Ve aleykümüsselam ve rahmetullâhi ve berekâtühü*" diyerek, selâmı alırlar. Bundan sonra, postnişin evine gider. Geride kalan nezaretçi, rehber, şehzadeler, halifeler mihrabı baş keserek selamlayıp, misafir odasına geçip otururlar ve sohbete başlarlar. Uşşâkî tekke ve zaviyelerinde yapılan âyinler bundan ibarettir.

[109] Çilli, s. 245.
[110] Çilli, s. 245.
[111] Çilli, s. 245.

Bu bilgilere ek olarak, Necdet Ardıç Uşşâkî'den derlenen, geçmişten günümüze ulaşıp, Uşşâkîyye'nin birçok kolu tarafından uygulamaya konulmuş bir çalışma olarak sunacağımız Uşşâkî tarikatının Devrân Adâbı, Uşşâkî zikir usûlüne ve mânâsine bir örnek teşkil etmesi açısından önem kazanmaktadır. Genel anlatımda yer vermediğimiz esmânın tekrar miktarları, devir miktarları, vb. gibi rakamsal değerleri de ayrıntılarıyla içeren ve günümüzde de uygulanan zikir usullerinden biri aşağıda verilmiştir.

1- Önce halka şeklinde yere oturulur.
2- Bir aşr-ı şerîf okunur.
3- Na't-ı Şerif okunur.

Es-salâtü ve's-selâmü 'aleyk. 'Aleyke Yâ Rasûlallâh
Es-salâtü ve's-selâmü 'aleyk. 'Aleyke Yâ Habîballâh
Es-salâtü ve's-selâmü 'aleyk.
Aleyke Yâ Seyyide'l evvelîne ve'l-ahirîn
Ey server-i zî-şân nûr-ı pür-Hz. Ahmed
Sensin gülü ferdâne-i gülzâr-ı nübüvved
Kutsiyet-i sermed-i hurşid-şefâat
Âh, âfâk-i risâlette doğan neyyir-i hiclâl
Pirâre-yi kudsiyyet-i Kemalinden alır nur ey maşrık-ı âmâl
Nûrunla zuhûrunla fuyûzunla firârâ
Levhu kalem arş-ı Hüdâ âlem-i mânâ eflak ile garba
Dûn etme bizi zîr-i livâ-yı kereminden aman
Âh, ey nur-ı İlahî sebeb-i hilkat-i âlem hengâmı
Kıyamette gönüller ola hep şen pervâ ola hürrem
Âh, Hû, Dost.

4- Bir ilâhi okunur.
5- İstiğfar için aşağıdaki ilâhî okunur.

Gel cânu dilden diyelim estağfirullâh el-azîm (2)
Vird eyleyip okuyalım estağfirullâh el-azîm (2)
Estağfirullâh el-azîm (4)
Dilden hata çıktı ise göz gayrıya baktı ise (2)

Hakkı gönül yıktı ise estağfirullâh el-azîm (2)

Estağfirullâh el-azîm (4)

6- *E'ûzubi'l-lâhimine'ş-şeytâni'r-racîm.*

Bismi'l-lâhi'r-rahmâni'r-rahîm.

Yâ eyyühe'l-lezîne âmenû, tûbû ila'l-lâhi tevbete'n-nasûhâ

7- *Estağfirullâh el-azîm e'l-'azîm min külli zenbin Yâ Rahîm*

8- Salavât ilâhîsi okunur. (Salât-ı Kemâliye)

Allâhümme salli ve sellim ve bârik alâ

Seyyidinâ Muhammedin ve alâ âlihi adede

Inâmillâhi'l-kerîmi ve ifdâlihî

9- *E'ûzubi'l-lâhimine'ş-şeytâni'r-racîm.*

Bismi'l-lâhi'r-rahmâni'r-rahîm.

İnnallâhe ve melâiketehû yusallûne 'alen-nebiyy.

Yâ eyyuhe'l-lezîne âmenû sallû'aleyhi ve sellimû teslimâ.

10- Salavât-ı Şerîfe okunur.

Allâhümme salli 'alâ seyyidinâ Muhammed.

11- *E'ûzubi'l-lâhimine'ş-şeytâni'r-racîm.*

Bismi'l-lâhi'r-rahmâni'r-rahîm.

İnnehû min Süleymâne ve innehû Bismi'l-lâhi'r-rahmâni'r-rahîm.

12- *Bismi'l-lâhi'r-rahmâni'r-rahîm. (19 defa)*

13- Tevhid ilâhîsi okunur.

Tevhid etsin dilimiz illâ'llâhu

Pak olsun hem kalbimiz illâ'llâhu

Sırlar görsün gözümüz illâ'llâhu

Lâ ilahe illâ'llâhu. Hu. Lâ ilahe illâ'llâh.

14- Mürşid evvelâ *Destur ya Hz. Allâh. Destur ya Hz. Rasullullâh. Destur ya Hz. Ali (kerremallâhü vecheh). Destur ya Gavs-ü'l Âzam. Destur ya Hz. Pîr Hasan Hüsameddîn Uşşâkî (kaddesallâhu bi sırrı hi'l-bâkî). Destur Yâ Ricâlü'l-gayb. Neveytü li'llâh, Fa'lem ennehû lâilâhe illa'llâh.* der

15- Sonra hep beraber bir ağızdan "*Lâ ilâhe illa'llâh*" zikri darb ile (kalbe vurdurarak) söylenir. Zikir yavaş yavaş ağızdan boğaza indirilir. Nefes kontrol edilerek bir âhenk üzere zikre devam edilir.

16- Sonra zikir kesilir. Oturulur. Hüseynî ilâhi okunur.
Cânu dilden fânî kıldın akibet
Sen beni dîvâne kıldın âkibet
17- Sonra devrân için ayağa kalkılır ve bir ilâhî okunur.
18- "*Lailâhe illa'llâh*" zikri önce el ele tutmadan hem devrân hem de zikir, (bir kere sağa, bir kere sola, darbî zikir olarak) başlar.
19- Sonra bu zikre el ele tutulmuş bir halde devrân edilir.
20- Sonra sağ el arkadan yandakinin sol omzuna konur. Sol kol arkaya alınır ve ism-i celâl "*Allâh*" devrânda evvela harf-i lafz ile, sonra darb-ı zikr ile okunur ve devrân edilir.
21- Sonra kol kola girilerek "Hû" ism-i şerifin devrânına devam edilir.
22- Sonra "*Hayy*" ism-i şerifi 18 kez devrân edilir.
23- Sol el arkaya alınır. Sağ el sağ ayak ile adım atıldığında öne doğru uzatılır ve "*Hayy Allâh, Kayyûm Allâh*" zikri ile 18 kez devrân edilir.
24- 18'den sonra yalnız "*Hayy*" ism-i şerifi süratle devrân edilerek tamamlanır.
25- Sonra "*Vâhid*" "*Ehad*" "*Samed*" "*Allâh*" esma-i şerifleri ile devrân edilir.
26- Sadr-ı gönül mukabil (karşılıklı) olarak devrân edildiği düşünülerek 12 defa devrân ile tamamlanır. Kavs'ın (yayın) sırrına bir kere sağa, bir kere sola döndürmek sureti ile işaret edilmiş olur.
27- Her esmanın devrânında daire ortasına (yani mihvere) Mürşidin girmesi, derece derece, mertebe mertebe vasıta ve vekâlet olduğuna işarettir.
28- Mürşid mihver noktasında kendi mihverinde kendi kendine dönmeğe başlar. Devrân halkasında olanlar tarafına teveccühe başlar.
29- Zikir tamam olduktan sonra halka halinde yere oturulur.
30- Zamanın müsaitliğine göre bir veya daha fazla ilâhî okunur.
31- Bir aşr-ı şerif daha okunur.
32- Ardından mürşid dua eder. Duanın ardından zikir tamamlanmış olur.

Günümüze ulaşan yukarıda anlattığımız üç zikir usulünü de incelediğimizde gerek musikî yönüyle gerekse zikir esnasında yapılmakta olan hareketlerin icra yöntemi ve mânâsı açısından tamamıyla aynı olduğu görülmektedir. Halvetîlik çatısı altında birleşmiş olan tarikatların tarihî süreç içerisinde birbirleriyle etkileşimde

olması, özellikle ülkemizde Cumhuriyet döneminin başlarında tekke ve zaviyelerin kapatılmasının ardından İstanbul menşeli tarikatların bu süre boyunca birbirleriyle dayanışma içerisinde olmuştur. Sahip olduklarını yaşatmak adına, tarikatların farklı girişimlerde bulunması, bu bağlamda geçmişteki tekke yaşantısının, tasavvufî adâbın, zikir usûlünün, edebî eserlerin ve özellikle mûsikinin günümüze taşıdığı değerlerin, bütünüyle geçmişten günümüze kalan en büyük kültürel miras olduğu düşünülmektedir. İstanbul tekkelerinde günümüze kadar taşınan bu mânâ cevherinin kaynağı olan mânâşinaslardan Uşşâkî olanlarını kronolojik olarak şu şekilde sıralayabiliriz.

1- Hamdî-i Bağdadî (ö.1723)
2- Neyzen Mehmed Nûrî Efendi (ö. 1822)
3- Şeyh Hâfız Mehmed Cemaleddîn Efendi (ö.1937)
4- Mehmed Hazmî Tura Uşşâkî (ö.1960)
5- Hüseyin Sebilci (ö.1975)

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
UŞŞÂKÎ MÛSİKÎŞİNASLAR VE ESERLERİ

3.1. UŞŞÂKÎ MÛSİKÎŞİNASLAR

3.1.1. Edirneli Hamdî-i Bağdâdî

Şeyh Osman Sıdkî Efendi'nin halifesidir. Pir-i sânî Cemaleddîn Uşşâkî'nin şeyhidir. Bağdadî mahlası, Bağdatlı olmasından değil, kendisinin çiçek meraklısı olmasından dolayı bir çiçek için Bağdat'a kadar azimle sefere çıkmasından verilmiştir.

Kaleme almış olduğu "Hamdiye" adlı nutku açısından önemli bir şahsiyettir. Bu nutuk bestelenmiştir. Hamdiye ilâhîsi adı verilen eseri, Uşşâkî zikirlerinin öncesinde akşam yemekten sonra, yatsı namazından önce Allâhü Teâlâ'ya şükretmek üzere icra edilmesi gelenek haline gelmiştir.[112]

3.1.2. Neyzen Mehmed Nurî Efendi

Uşşâkî mûsikîşinasların en tanınmışlarındandır. Savaklar Tekkesi Şeyhi Seyyid Mehmed Nizameddîn Efendi'nin oğlu ve Seyyid Mehmed Cemalî Efendi'nin (ö.1830) kardeşidir. Mehmed Nuri Efendi'nin XIX. yüzyılın başlarında İstanbul'un en ünlü neyzenlerinden olduğu bilinmektedir.[113]

3.1.3. Şeyh Hâfız Mehmed Cemaleddîn Efendi

Kasımpaşa'daki âsitanesinin zâkirbaşısı olan Mehmed Cemalleddîn Efendi (1871-1937), "Kasımpaşalı Cemal Efendi"ve "Zâkirbaşı Cemal Efendi" olarak da tanınmaktadır. Babası, Kasımpaşa Küçük Piyale Camii imamı ve Fatih Medresesi müderrislerinden Abdülkâdir Efendi'dir. [114]

[112] Osmanzâde Hüseyin Vassaf, **Sefine-i Evliyâ**, Kitabevi, İstanbul, 2006, c. 4, s. 391.
[113] İnançer, s. 331.
[114] İnançer, s. 331.

Yirmi yaşında iken babasının vefat etmesi üzerine Küçük Piyale Camii imamı olarak göreve başlayan Mehmed Cemaleddîn Efendi, Bektaşî şeyhi, zakirbaşı, mersiyeci Yaşar Baba'dan, Caferpaşa şeyhi Kırımlı Hâfız İsmail Hakkı Efendi'den, Zekâî Dede'den ve Yeniköylü Hasan Efendi'den mûsikî dersleri aldığı bilinmektedir. Pek çok ilim dalında özel hocalardan ders alan Cemaleddîn Efendi Şeyh Vefâ türbedârı Osman Efendi'den zikir idaresini öğrenmiştir. Uşşâkî âsitanesi ve Tahir Ağa tekkesi gibi birçok tekkede zâkirbaşı olmuştur. Hâfız Kemal, Saadeddîn Kaynak, Kemal Batanay, Sâdi Hoşses gibi öğrenciler yetiştiren Mehmed Cemaleddîn Efendi'nin nühüft makamında "Bulduk safâ tevhîd ile" ve mâhur makamında "O kişver-i irfâna olan şâhen-şâh" eserleri bilinmektedir.[115]

3.1.4. Mehmed Hazmi Tura Uşşâkî

1882 yılında Malatya'nın Arapgir ilçesinde doğmuştur. Babası ulemâdan Abdullah Hamdi Efendi'dir. İlkokuldan sonra Arapgir rüştiyesini kazanmış, 1892' derece ile mezun olmuştur. Mezuniyetinin ardından Cami-i Kebir medresesinde daha sonra ise Erzurum'da tahsiline devam etmiş, İstanbul Bayezid Camii dersiamlarından olan Arapgirli Hüseyin Efendi'den icazet almıştır. Hazmi Tura Efendi'nin mürşidi Mustafa Sâfî Efendi'dir. Hayatı boyunca birçok medresede dersiamlık, müderrislik yapmıştır. Medreseler kapatılınca 1924 yılında harb okulunda 8 sene din kültürü, 1 sene de felsefe dersi hocalığında bulunmuştur. Son olarak 1937'de Süleymaniye Kütüphanesi'nin müdürlüğüne tayin edilmiş ve buradan emekli olmuştur. 1960 yılında vefat etmiştir.[116]

Yıllar boyu tekkelerde icra edilen ve dillere pelesenk olan "Erler Demine Destur Alalım" ilahisini, medreseden icazetini alınca, bu durumun coşkusu ve sevinciyle kaleme alıp bestelemiştir.

3.1.5. Hüseyin Sebilci

1894 yılında İstanbul'un kadîm mahallelerinden biri olan Fatih, Şehremini'de doğmuştur. Dönemin bu ünlü bestekâr ve mersiyehânı, ömrünün büyük bir kısmını

[115] Osmanzâde Hüseyin Vassaf, c. 4, s. 374.
[116] Sâdık Albayrak, **Son Devir Osmanlı Ulemâsı**, Medrese Yayınları, İstanbul, 1980, c. 3, s. 183-184.

Uşşâkî tekkelerinde geçirmiştir. Asıl Soyadı "Okurlar"dır. "Sebilci" lakabı, gençliğinde kardeşi Mazhar ile İstanbul'un merkezî birçok yerinde sebil su dağıttıkları zamanlarda verilmiştir.

Küçük yaşta himayesine girdiği amcası, Uşşâkî şeyhlerinden Kasımpaşa Tekkesi postnişini Mustafa Hilmi Sâfi Efendi'dir. İstanbul'un birçok tekkesinde zâkirlik yapan Sebilci, Amcası vasıtasıyla Uşşâkîyye'ye intisab etmiştir. Tekkelerin kapatılmasına kadar olan sürede zakirlik yapmış, tekkeler kapatıldıktan sonra ise gazelhan olarak hanendelik yapmıştır.

Kendine has bir tavır ile okuduğu mersiyelerden dolayı, tekke mûsikîsi icrasında doruk bir isim olarak tarihe geçmiştir. Günümüze 42 kadar bestesi ulaşmış olan Hüseyin Sebilci'nin bir de kendisinin kaleme aldığı nutku vardır.[117]

Leyle-i vuslatın zevkine pâyân mı olur Yâ Resûlallâh
Aşkımın lezzetine doymaya imkân mı olur Yâ Resûlallâh
Başka bir şey dilemez mazhar-ı ihsânın olan
İltifât ü kereminden büyük ihsân mu olur Yâ Resûlallâh
Nâr-ı dûzahdan emîndir senin üftâdelerin
Nâr-ı aşkınla yanan dûzah'da sûzân mı olur Yâ Resûlallâh
Bir nigâh-ı keremin mücrimi handân eyler
Nâil-i lûtfun olan dîdeye giryân mı olur Yâ Resûlallâh
Bu Sebilci kulunun cürmünü affeyler isen
Bahr-ı lûtfundan aceb zerrece noksan mı olur Yâ Resûlallâh

[117] Mustafa Özoruç, **Hüseyin Sebilci'nin Hayatı ve Eserleri**, Yayınlanmamış Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Türk Mûsikîsi Devlet Konservatuarı, İstanbul, 1996, s. 28.

3.2. UŞŞÂKÎ MÛSİKÎŞİNASLARIN ESERLERİ

Tablo 1: Uşşâkî mûsikîşinaslara ait eserlerin listesi.

Eser	Makam	Güftekâr	Bestekâr	Usûl
Allâh bize lûtfetti şükür elhamdülillâh	Segâh	Hamdî-i Bağdâdî	?	Sofyan
Ey gonca-i bağ-ı safâ	Hüseyni	Mehmed Hazmi Tura	Zeki Altun	Sofyan
Erler demine destur alalım	Rast	Mehmed Hazmi Tura	?	Sofyan
Âbidân-ı Mustafa'yız biz	Uşşak	Hilmi Dede	Hüseyin Sebilci	Düyek
Alem-i dilde aceb	Nihavend	Sırrı Efendi	Hüseyin Sebilci	Sofyan
Âlemi ihâta kıldı âteşiyle	Rast	?	Hüseyin Sebilci	Müsemmen
Allâh emrin tutalım	Muhayyer	Sertarikzâde Şeyh Muhammed Emin	Hüseyin Sebilci	Sofyan
Amennâ söyledik hem ikrâr ettik	Uşşak	Mirâtî	Hüseyin Sebilci	Sofyan
Arzum senin cemalinde	Sabâ	Zeyneb Hanım	Hüseyin Sebilci	Sofyan
Bağ-ı aşkın andelîbi hazreti	Rast	Hz. Hüdaî	Hüseyin Sebilci	Müsemmen
Ben bu aşkın mecnûnuyum	Uşşak	?	Hüseyin Sebilci	Düyek
Bülbüller sazda	Hüseynî	Aşkî "Şeyh Muzaffer Özak"	Hüseyin Sebilci	Düyek
Cemalin hüsnüne canlar fedâ	Muhayyer	Tâcî	Hüseyin Sebilci	Devr-i Hindî
Dağlar ile taşlar ile	Sabâ	Yunus	Hüseyin Sebilci	Düyek
Derdinle doldum	Hicaz	Nûrî	Hüseyin Sebilci	Düyek
Dost bahçesinin gülleri	Sabâ	Fahreddîn Efendi Hazretleri	Hüseyin Sebilci	Sofyan
Ehl-i hakka sıdk ile	Hüseynî	?	Hüseyin Sebilci	Düyek
Ey benim devletli sultânım	Hüzzam	Müctebâ	Hüseyin Sebilci	Devr-i Hindî
Ey güzellerden güzel rûhum	Rast	Şeyh Hayrullah Taceddîn	Hüseyin Sebilci	Devr-i Hindî
Ey Hâlik u ey lâ ye zâl	Hicaz	Sultan II. Mustafa	Hüseyin Sebilci	Düyek
Gaflet uykusundan	Rast	Genc Abdal	Hüseyin Sebilci	Sofyan

Gece gündüz döne döne	Hicaz	Nizamoğlu Seyyid Seyfullah	Hüseyin Sebilci	Düyek
Gel sürelim dem hû diyelim	Hicaz	Yunus	Hüseyin Sebilci	Düyek
Gül yüzünü rüyamızda	Rast	Hacı Kişi	Hüseyin Sebilci	Düyek
Güller sümbüller	Rast	?	Hüseyin Sebilci	Düyek
Güzel âşık cevrimizi	Nihavend	Pir Sultan Abdal	Hüseyin Sebilci	Düyek
Hak yarattı alemi	Isfahan	Yunus	Hüseyin Sebilci	Düyek
Hakka çevir özünü	Bestenigâr	?	Hüseyin Sebilci	Düyek
Matla-i nûr-i ilâhîdir	Hicaz	?	Hüseyin Sebilci	Devr-i Hindî
Medet Allâh sana sundum	Mâhur	Hz. Sinan Ümmî	Hüseyin Sebilci	Düyek
Medet Yâ gavs'ül âzâm	Rast	Aşkî "Şeyh Muzaffer Özak"	Hüseyin Sebilci	Sofyan
Mevlâm bana ver aşkını	Rast	Seyyid Nizamoğlu	Hüseyin Sebilci	İkiz Aksak
Mirâca çıkınca ah mehdî muhtar	Hicaz	Şeyh Fahreddîn Efendi	Hüseyin Sebilci	Sengin Semaî
Muhabbet bağının gülüdür	Uşşak	Âşık Niyâzî	Hüseyin Sebilci	Düyek
Mülk-i bekâdan gelmişem	Hicaz	Yunus Emre	Hüseyin Sebilci	Sofyan
Semâdan sırr-ı tevhîdi	Rast	Hz. Nûri Sivâsî	Hüseyin Sebilci	Devr-i Hindî
Seyreyleyip yandım	Sabâ	Fehmi	Hüseyin Sebilci	Sofyan
Seyreyleyip yandım	Sûzinâk	Fehmi	Hüseyin Sebilci	Sofyan
Sordum sarı çiçeğe	Segâh	Yunus Emre	Hüseyin Sebilci	Sofyan
Şu benim dîvâne gönlüm	Uşşak	Kul Yusuf	Hüseyin Sebilci	Sofyan
Taş atanlara da yok intikâmın	Segâh	?	Hüseyin Sebilci	Sofyan
Vâsıl olmaz kimse hakk'a	Uşşak	Şemsî-i Sivâsî	Hüseyin Sebilci	Sofyan
Vâsıl-ı Feyz-i Hüdâyız	Uşşak	Hüsâmî	Hüseyin Sebilci	Sofyan
Vardım kırklar yaylasına	Uşşak	Hatayî	Hüseyin Sebilci	Düyek
Zâlimler el vurup	Hüzzam	?	Hüseyin Sebilci	Yürük Semaî

SEGÂH İLAHİ

Allah Bize Lûtfetti Şükür Elhamdülillah

Usûl : Sofyan

Güfte : Hamdi-i Bağdâdî
Beste : ?

Allah bize lütfetti şükür elhamdülillah.
Nîmetine garketti şükür elhamdülillah
Allah Lâ ilâhe illallâh

Bilelim nimetini öğelim Rahmetini
Analım hazretini şükür elhamdülillah
Allah Lâ ilâhe illallâh

Yok iken var eyledi arz-ı dîdâr eyledi
Resûle yâr eyledi şükür elhamdülillah
Allah Lâ ilâhe illallâh

Gönderdi doğru yola kullar kulluk eyleye
Hakk bize; "Kulum" diye şükür elhamdülillah
Allah Lâ ilâhe illallâh

Harcedelim vârımız kurbân olsun cânımız
Kur'ân'dır îmânımız şükür elhamdülillah
Allah Lâ ilâhe illallâh

Muhammed kadem bastı şefî olmaktır kasdı
Hakk'ın sevgili dostu şükür elhamdülillah
Allah Lâ ilâhe illallâh

Ol Habîb'in yârları cennettir cânları
Sevenleriz onları şükür elhamdülillah
Allah Lâ ilâhe illallâh

Bağdâdî'nin bu sözü kabûl eyle niyâzı
Dergâha sürdüm yüzü şükür elhamdülillah
Allah Lâ ilâhe illallâh

HÜSEYNÎ İLAHİ

Ey Gonca-i Bâğ-ı Safâ

Usûl : Sofyan

Güfte : Mehmed Hazmi Tura
Beste : Zeki Altun

Ey gonca-i bâğ-ı safâ
Vey verd-i hand3anım yetiş
Bûyin senin derde devâ
Ey derde dermânım yetiş

Dolmuş gözüm gönlüm senin
Aşkınla ey nazlı cenân
sensiz cihânı neylerem
Ey mûnis-i derman yetiş

Dil bülbülü feryâd eder
Ağlar durur şâm ü seher
Bekler o cânândan haber
Ey c3an ü cânânım yetiş

Ey gonca-i bâğ-ı emel
Ey hüsn ü ân-ı bî bedel
Ey Hazmi'nin leylâsı gel
Sultan-ı hubânım yetiş

RAST İLAHİ

Erler Demine Destur Alalım

Güfte : Mehmed Hazmi Tura
Beste : ? (Hacı Tahsine Hanım'dan)

Usûl : Sofyan

Erler demine destur alalım
Pervâneye bak ibret alalım
Aşkın âteşine gel bir yanalım
Dost dost diyerek arşa varalım

Devrâna uyup seyrân edelim
Eyvâh demedn Allah diyelim

Günler geceler durmaz geçiyor
Sermâyen olan ömrün bitiyor
Bülbüllere bak feryâd ediyor
Ey gonca açıl mevsim bitiyor

Âşıksan eğer gel birleşelim
Şeyhin izine yüzler sürelim
Tâ fecre kadar zikreyleyelim
Feryâd edelim, efgân edelim

Devrâna uyup seyrân edelim
Eyvâh demedn Allah diyelim

Ey yolcu biraz gel dinle beni
Kervan yürüyor sen kalma geri
Nusret denilen deryâ gezeri
Hatmetti bugün seyr ü seferi

UŞŞÂK İLAHİ

Âbidân-ı Mustafa'yız Biz

Usûl : Düyek

Güfte : Hilmi Dede
Beste : Hüseyin Sebilci

Âbidân-ı Mustafâ'yız biz Hüseynîlerdeniz
Âşıkan-ı Mürtezâ'yız biz Hüseynîlerdeniz
Başımız top eyledik şâh-ı şehîdan aşkına
Can feda-yi kerbelâ'yız biz Hüseynîlerdeniz

Nola mecrûh eylese a'dâ bizim endâmımız
Mest-i sahbâ-yi cefâyiz biz Hüseynîlerdeniz
Âteş-i hubb-i cemalin ile yansun cismimiz
Sûz-i aşka mübtelâyız biz Hüseynîlerdeniz

Hamse-i ehl-i kisâdır serde tâc-ı fahrimiz
Derviş-i bâb-ı rızâyız biz Hüseynîlerdeniz
Hacı Bektâş-ı Veli'dir Pîrimiz Hilmi Dede
Bende-i âl-i abâ'yız biz Hüseynîlerdeniz

NİHÂVEND İLAHİ

Âlem-i Dilde Aceb

Usûl : Sofyan

Güfte : Sırrî
Beste : Hüseyin Sebilci

Âlem-i dilde aceb kâşânemiz var bizim
Cân atar şem'i dile pervânemiz var bizim

Vakt-i seherde açılır âşık-ı sâdıklar
Bâde dolu aşk ile meyhânemiz var bizim

Şeb olur çekiliriz kûşe-i inzivâya
Sohbet-i dildâr içre gamhânemiz var bizim

Rinde-meşreb dü cihân terk iden abdal gibi
İklim-i dili gezer dîvânemiz var bizim

Âlem-i kalbe sefer et Sırrî gör hikmeti
Sun'-i Hak'la bir imârethânemiz var bizim

RAST İLAHİ

Âlemi İhâta Kıldı Âteşiyle

Usûl : Müsemmen

Güfte : -
Beste : Hüseyin Sebilci

Âlemi ihâta kıldı âteşiyle âhımız
Bilmeyen Rûhu'l Kudüs'te yoksa Kur'angâhımız

Âşıkın esrârını hiç kimse bilmez, Hak bilir
Lâ-mekânın âleminde gizlidir dergâhımız

Zâhidin aklı irişmez ilm-i zâhirle bize
Nefsini her kim bilirse vardır eyvallâhımız

Mâden-i altun sarâya meylimiz yokdur bizim
Biz harâbat ehliyiz, Sahib-Keremdir şahımız

Mevlânâ Sultan Rıfat pîrimiz, üstâdımız
Hamdülillah Dîn-i Muhammed mukayyed nâmımız

MUHAYYER İLAHİ

Allah Emrin Tutalım

Güfte : Şeyh Muhammed Emin
(Sertarikzâde)
Beste : Hüseyin Sebilci

Usûl : Sofyan

Allah emrin tutalım
Gel zikredelim Hakkı
Rızasına varalım
Gel zikredelim Hakkı

Aşk bahrına dalalım
Anda cevher bulalım
Dost aşkına yanalım
Gel zikredelim Hakkı

Budur âşıkın kârı
Terkeylemiştir ârı
Bulmak istersen yârı
Gel zikredelim Hakkı

Derde dermân zikrullah
Kula ihsan zikrullah
Fezkûrûnî der Allah
Gel zikredelim Hakkı

Sertarikzâde pîrden
Aldı bu zikri sırdan
Sırrında cevlan eden
Gel zikredelim Hakkı

UŞŞÂK İLAHİ

Amenna Söyledik Hem İkrâr Ettik

Usûl : Sofyan

Güfte : Mir'âtî
Beste : Hüseyin Sebilci

Amenna söyledik hem ikrâr ettik
Erenler bezminde laşekçesine
Bağı mârifette yetiştik bittik
Bûy aldıkbir gülden çiçekçesine

Gel gönül arif ol haddini bilsen
Semidir Basirdir etme şek güman
El Hakku âzheru mineşşems'iken
Sofu inad eder eşşekçesine

Söylerimkelâmın gelmez takrire
Nutk-i Derûnumuz sığmaz tefsire
İman ettik ikrar verdik bir pire
Er evlâdı eriz gerçekçesine

Mir'ati sözlerim gizli muamma
Ulül ebsar olanlara hüveyda
Elsizız, belsiziz, dilsiziz amma
Gezeriz âlemde erkekçesine

SABÂ İLAHİ

Arzum Senin Cemâlinde

Usûl : Sofyan

Güfte : Zeyneb Hanım
Beste : Hüseyin Sebilci

Arzum senin cemâlinde
Aşkın Bendedir Allahım
Beni kerem gibi yakan
Nârın tendedir Allahım

Gaflet deryâsın aşanlar
Yoluna başlar koyanlar
Seni zikredip coşanlar
Dâim zindedir Allahım

RAST İLAHİ

Bağ-ı Aşkın Andelîbi Hazret-i Üftâdedir

Usûl : Müsemmen

Güfte : Hz. Hüdaî
Beste : Hüseyin Sebilci

Bağ-ı aşkın andelîbi Hazret-i Üftâdedir
Dertli âşıklar tabibi Hazret-i Üftâdedir
Sıdkıla kul ol hüdâî eşiğinde dâimâ
Bil hakikat kutbü'l aktâb Hazret-i Üftâdedir.

UŞŞÂK İLAHİ

Ben Bu Aşkın Mecnûnuyum

Usûl : Düyek

Güfte : -
Beste : Hüseyin Sebilci

Ben bu aşkın mecnunuyum
Hay benim baba sultânım
Mahcemaline bend oldum
Hay benim baba sultânım

Sözlerin hep hakikattir
Tarîkin Hak şeriattir
Bilenlere ne devlettir
Hay benim baba sultanım

HÜSEYNÎ İLAHİ

Bülbüller Sazda Güller Niyazda

Güfte : Muzaffer Özak (Aşkî)
Beste : Hüseyin Sebilci

Usûl : Düyek

Bülbüller sazda
Güller niyazda
Söyler namazda
Elhamdülillah

Koşuşur herkes
Duyulur bir ses
Der ki her nefes
Elhamdülillah

Oldum halveti
Buldum devleti
Geçtim zulmeti
Elhamdülillah

Aşkî zikreyler
Mevti fikreyler
Daim şükreyler
Elhamdülillah

MUHAYYER İLAHİ

Cemâlin Hüsnüne Canlar Fedâdır Yâ Resûlallah

Usûl : Devrihindi

Güfte : Tâcî
Beste : Hüseyin Sebilci

Cemâlin hüsnüne canlar fedâdır Yâ Resûlallah
Kelâmın kalb ü rûha hoş gıdadır Yâ Resûlallah
Musâvîdir seni görmek güzel Allah'ı görmekle
Yüzün âyine-i nûr-i Hüdâdır Yâ Resûlallah

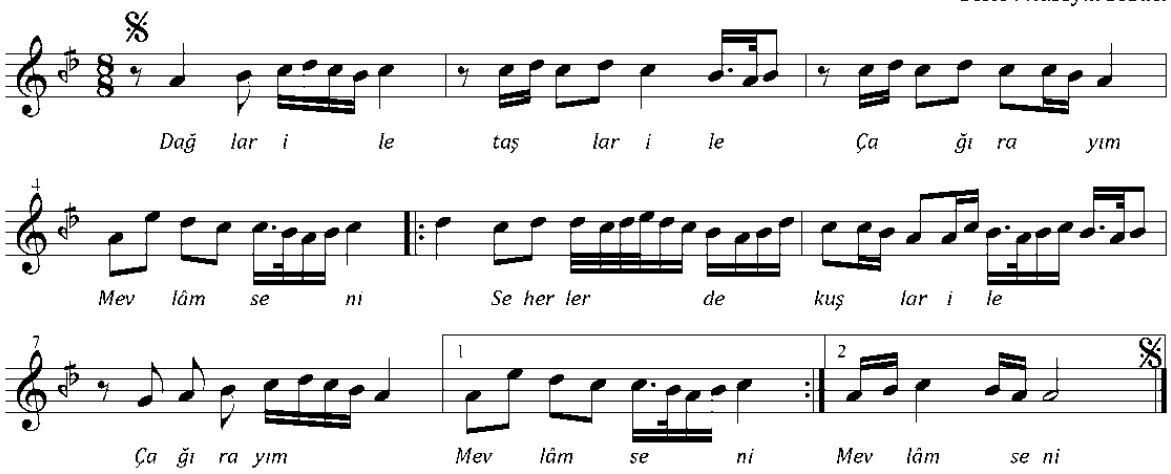
Günahkârım kusûrum çok der-i ihsanına geldim
Senin affın günahkâre atâdır Yâ Resûlallah
Bu yolda can verenlere beni sultânım ilhak et
Bu Tâcî'nin niyazıdır, ricâdır Yâ Resûlallah

SABÂ İLAHİ

Dağlar İle Taşlar İle

Usûl : Düyek

Güfte : Derviş Yunus
Beste : Hüseyin Sebilci

Dağlar ile taşlar ile
Çağırayım Mevlâm seni
Seherlerde kuşlar ile
Çağırayım Mevlâm seni

Gök yüzünce İsa ile
Tur dağında Musa ile
Elindeki asa ile
Çağırayım Mevlâm seni

Yunus okur diller ile
Hakk'ı sever kullar ile
Ol Muhammed mahbub ile
Çağırayım Mevlâm seni

HİCAZ İLAHİ

Derdinle Doldum

Usûl : Düyek

Güfte : Nûrî
Beste : Hüseyin Sebilci

Derdinle doldum
Bilmezem n'oldum
Yandım kül oldum
Nârı aşkından

Hâlim bilmişim
Sana gelmişim
Pürtâb olmuşum
Nârı aşkından

SABÂ İLAHİ

Dost Bahçesinin Gülleri

Usûl : Sofyan

Güfte : Fahreddin Efendi
Beste : Hüseyin Sebilci

Dost bahçesinin gülleri, Cerrâhî derler bize
Pîr evinin bülbülleri, Cerrâhî derler bize

Her dem baharda elimiz, açık nâre gülümüz
Demler döker şol dilimiz, Cerrâhî derler bize

Gece gündüz cümbüşleri, Hakkı zikretmek işleri
Pir Nûreddin dervişleri, Cerrâhî derler bize

Giyerler hâl libâsını, silerler gönül pasını
Duy Fahri'nin nidâsını, Cerrâhî derler bize

HÜSEYNÎ CUMHUR İLAHİ

Ehl-i Hakk'a Sıdıka Bel Bağlayan Âgâh Olur

Usûl : Düyek

Güfte : -
Beste : Hüseyin Sebilci

Ehl-i Hakk'a sıdkıla bel bağlayan âgâh olur
Kapusunda kul olanlar ârif-i billâh olur
Kim özünden bî-haber, bî-behre olduysa yazık
Sanma ki bir mürşide meftûh-i bâb-gâh olur

HÜZZAM İLAHİ

Ey Benim Devletli Sultanım

Usûl : Devrihindi (Ağır)

Güfte : Müctebâ
Beste : Hüseyin Sebilci

Ey benim devletli sultânım Muhammed Mustafâ
Tâ ezelden mahbub-ü cânânım Muhammed Mustafâ
Nûra garkettin semâvâtü zemîni serteser
Tâl'atınla şemsi tâbânım Muhammed Mustafâ

RAST İLAHİ

Ey Güzellerden Güzel Rûhum

Usûl : Devrihindi

Güfte : Hayrullah Tâceddin Efendi
Beste : Hüseyin Sebilci

Ey güzellerden güzel rûhum Rasûl-i Kibriyâ
Hasta gönlüme nazar kıl kalbime sensin devâ
Derdime dermân olan ancak cemâlin nûrudur
İsmini anmakla daim her gönül bulur safâ

Cümle âlem halkı muhtâctır senin ihsânına
Server-i âlem efendim menbai cûdü sehâ
Hazret-i zehrâya bahşet Tâcî'yi mahşer günü
Ahmed-ü Mahmud ebel Kâsım Muhammed Mustafâ

HİCAZ İLAHİ

Ey Hâliku Ey Lâ Yezâl

Usûl : Düyek

Güfte : Sultan II.Mustafa
Beste : Hüseyin Sebilci

Ey hâliku ey lâyezal
Yâ vâhidü yâ zelcelâl
Ey pâdişah-ı bî zevâl
Yessir lenâ hayral umûr

Vakt-i seher feryâdımız
Arşa çıkar efgânımız
Her dem Hatadır kârımız
Yessir lenâ hayral umûr

Senden erişmezse aman
Olur kamu işler yaman
Yâ sahib-i kavnû mekân
Yessir lenâ hayral umûr

İkbâli asidir garip
Lütfundan etme bî-nasip
Yâ bâki -i Hayyu Mucib
Yessir lenâ hayral umûr

RAST İLAHİ

GafletUykusunda Yatar Uyanmaz

Usûl : Sofyan

Güfte : Genc Abdal
Beste : Hüseyin Sebilci

Gaflet Uykusunda Yatar Uyanmaz
Can gözü kapalı gafilan çoktur
Hak sözün dinlemez asla inanmaz
Kalbi çürük fesat câhilan çoktur

Mürşid-i kâmile vermez özünü
Gaflet uykusundan açmaz gözünü
Taşdan katı beter söyler sözünü
Nefsiyle oynaşan pehlivan çoktur

Genç Abdal herkesi mest olur sanma
Her kurban derisi post olur sanma
Her yüze güleni dost olur sanma
İçi Kâfir, dışı müslüman çoktur.

HİCAZ İLAHİ

Gece Gündüz Döne Döne

Usûl : Düyek

Güfte : Nizamoğlu Seyyid Seyfullah
Beste : Hüseyin Sebilci

Gece gündüz döne döne
İstediğim Haktır benim
Allah deyip yana yana
İstediğim Haktır benim

Yoluna terkedip canı
Akıtıp gözümden kanı
Âh eyleyip dünü günü
İstediğim Haktır benim

Münkirler aşk halin bilmez
Münâfıklar yola gelmez
Ağlar bu gözlerim gülmez
İstediğim Haktır benim

Ko yanayım kül olayım
Taşkın akan sel olayım
Çiğnet beni yol olayım
İstediğim Haktır benim

Seyyid Nizamoğlu yürü
Bulagör kendinde yâri
İnleyû ben zârı zârı
İstediğim Haktır benim

HİCAZ İLAHİ

Gel Sürelim Dem Hû Diyelim

Usûl : Düyek

Güfte : Kuddusî
Beste : Hüseyin Sebilcî

Gel sürelim dem
Hû diyelim hû
Def edelim gam
Hû diyelim hû

Zühtü koyalım
Aşka uyalım
Hakkı bulalım
Hû diyelim hû

Bu nutku dinle
Aşkınla inle
Ben de seninle
Hû diyelim hû

Ey şehzâde
Düşme Fesâde
Subhû mesâde
Hû diyelim hû

Münkire uyma
Sözünü duyma
Gûşuna koyma
Hû diyelim hû

Hû'ya sen kul ol
Ana makbul ol
Hû ile hû ol
Hû diyelim hû

Gezme yabanda
Kalma Gümanda
Seninle ben de
Hû diyelim hû

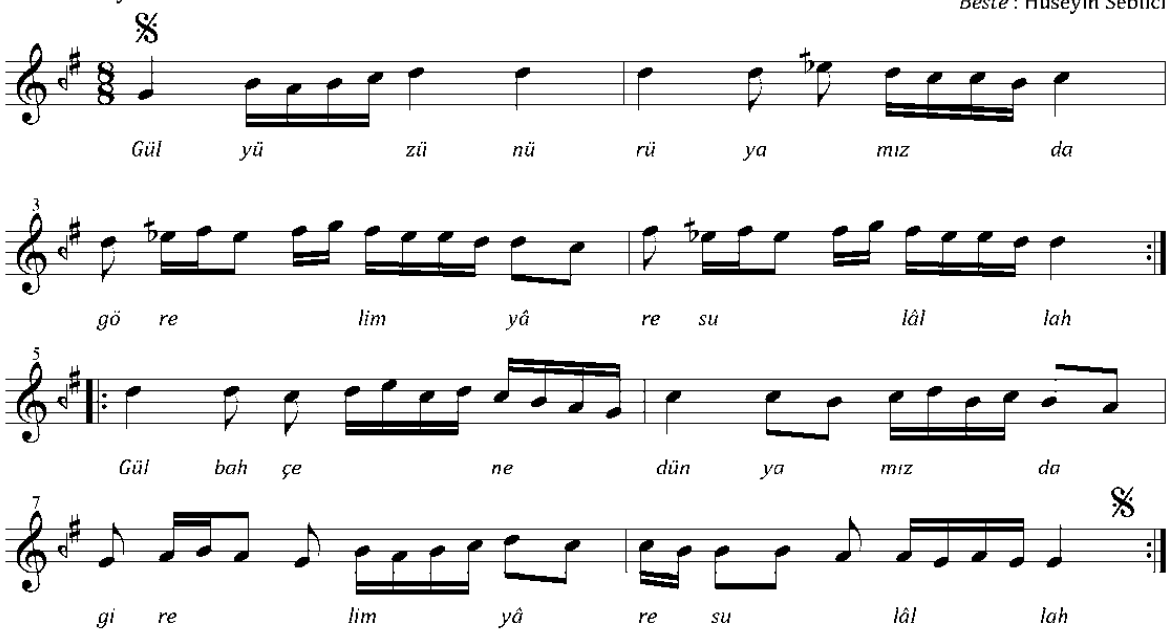
Mürşide el ver
El müşkin kıl hâl
Kuddusî'ye gel
Hû diyelim hû

RAST İLAHİ

Ey Güzellerden Güzel Rûhum

Usûl : Düyek

Güfte : Hacı Kişi
Beste : Hüseyin Sebilci

Gül yüzünü rüyamızda görelim Yâ Resulallah
Gül bahçene dünyamızda girelim Yâ Resulallah

Sensin gönüller sultânı, getirdin yüce Kur'anı
Uğruna tendeki cânı verelim Yâ Resulallah

Aşkınla yaşarır gözler, firâkınla yanar özler
Mübarek ravzana yüzler sürelim Yâ Resulallah

Veda edip mâsivaya, yalvarıp yüce Allah'a
Şefaat-i Mustafa'ya erelim Yâ Resulallah

Levlâke dedi sana Hak, bağışla yüzümüze bak
Huzurullaha yüzü ak varalım Yâ Resulallah

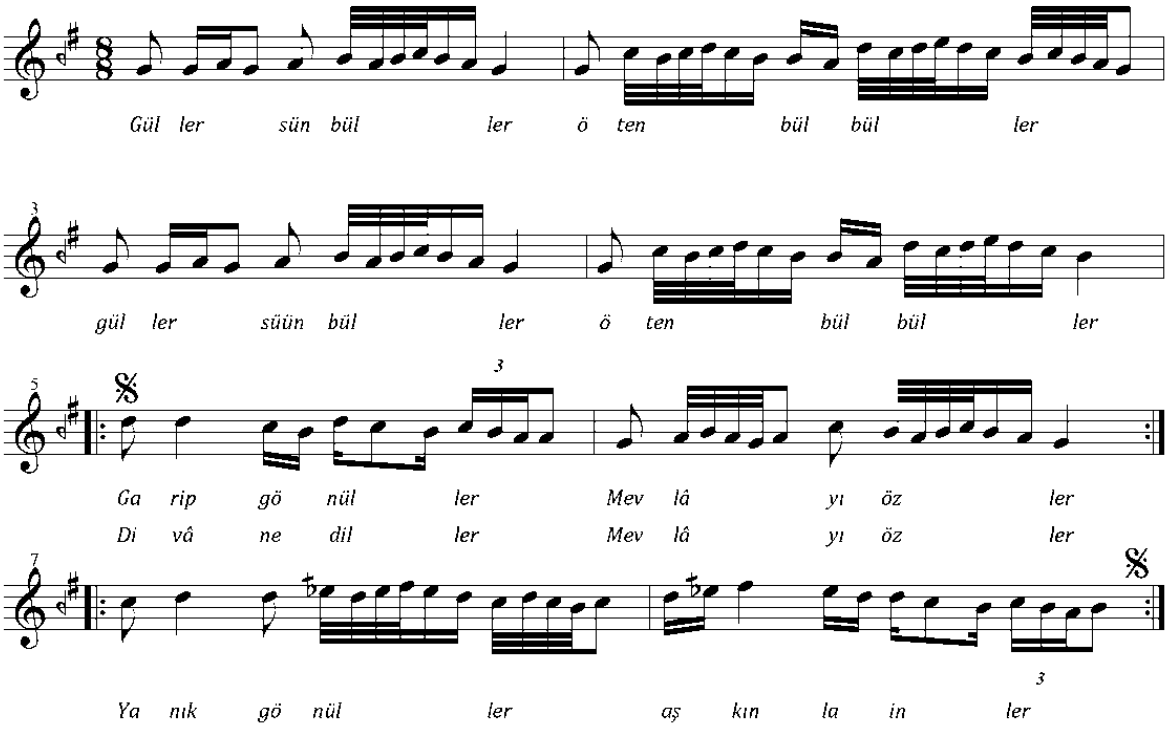
Hacı der ki kardeşlere, Salat edin Peygambere
Gül yüzünü göre göre, Ölelim Yâ Resulallah

RAST İLAHİ

Güller Sünbüller

Usûl : Düyek

Güfte : -
Beste : Hüseyin Sebilci

Güller sünbüller, Öten bülbüller
Garip gönüller Mevlâyı özler
Yanık gönüller aşkınla özler
Divane diller Mevlâyı özler

NİHÂVEND İLAHİ

Güzel Âşık Cevrimizi

Usûl : Düyek

Güfte : Pir Sltan Abdal
Beste : Hüseyin Sebilci

Güzel âşık cevrimizi
Çelemezsin demedim mi
Bu bir rıza lokmasıdır
Yiyemezsin demedim mi

Yemeyenler kalır nâçâr
Gözlerinden kanlar saçar
Bu bir demdir gelir geçer
Duyamazsın demedim mi

Girelim Ali sırrına
Çıkalım meydan yerine
Cân ü başı Hak yoluna
Koyamazsın demedim mi

Dervişler harabât olur
Hak katında hürmet bulur
Muhabbet baldan tatlıdır
Doyamazsın demedim mi

Dervişlik ulu dernektir
Görene büyük örnektir
Yensiz yakasız gömlektir
Giyemezsin demedim mi

Bak şu âşıkın hâline
Ne gelse söyler diline
Küfrü îmanın yerine
Sayamazsın demedim mi

Pir sultan Ali şâhımız
Hakka ulaşır râhımız
On iki imam katarımız
Uyamazsın demedim mi

ISFAHAN İLAHİ

Hak Yarattı Âlemi

Usûl : Düyek

Güfte : Yunus
Beste : Hüseyin Sebilci

Hak yarattı âlemi aşkına Muhammed'in
Ay'ı günü yarattı şevkine Muhammed'in
Ol dedi oldu âlem, yazıldı levh-ü kalem
Okundu hatm-i kelâm şânına Muhammed'in

SABÂ İLAHİ

Hakka Çevir Özünü

Usûl : Düyek

Güfte : -
Beste : Hüseyin Sebilci

Hakk'a çevir özünü
Kıbleye tut yüzünü
Helâla aç gözünü
Gelin Allah diyelim

Secde eyle Allah'a
Erken kavuş sabaha
Böylece ir felaha
Gelin Allah diyelim

HİCAZ İLAHİ

Matlâ-î Nûr-i İlâhî'dir Yüzün Yâ Mustafâ

Usûl : Devrihindî

Güfte : -
Beste : Hüseyin Sebilci

Matla-î nûr-i İlahî'dir yüzün yâ Mustafâ
Cümle vahy-i âsumânî'dir sözün yâ Mustafâ
Leyle-i Mirac'da buldun çün makâm-ı kurbe râh
Aşıkâre gördü Allah'ı gözün yâ Mustafâ

MÂHUR İLAHİ

Medet Allah Sana Sundum Elimi

Güfte : Hz. Sinan-ı Ümmî
Beste : Hüseyin Sebilci

Usûl : Düyek

Medet Allah sana sundum elimi
Bizi ol dost Muhammed'den ayırma
Gayrı kime arz edeyim hâlimi
Bizi ol dost Muhammed'den ayırma

Sinan-ı Ümmî söyler sözü gümansız
Nideler cesedi içinde cansız
Hûri gılman gerekmez bana ansız
Bizi ol dost Muhammed'den ayırma

RAST İLAHİ

Meded Yâ Gavsü'l Âzam

Güfte : Muzaffer Ozak
(Hz. Âşkî)
Beste : Hüseyin Sebilci

Usûl : Sofyan

Meded yâ Gavs-ül âzam
Pir sultan Abdülkadir
Mevhibe-i muazzam
Pir sultan Abdülkadir

Nesl-i pâk-i Mustafâ
Hânedân-ı ba-safâ
Dürr-i yektâ-i vefâ
Pir sultan Abdülkadir

Ol sultan-ül evliyâ
Nüktedân-ül asfiyâ
Hem bürhan-ül etkıyâ
Pir sultan Abdülkadir

Mazhar-ı sırr-ı hüdâ
Meşher-i feyz-i atâ
Meş'ar-i pûş-i hatâ
Pir sultan Abdülkadir

İns-ü cin oldu hayrân
Melekler kıldı devrân
Arşı eyledi seyrân
Pir sultan Abdülkadir

Aşkî kurban yoluna
Dergehinde buluna
Himmet eyle kuluna
Pir sultan Abdülkadir

RAST İLAHİ

Mevlâm Bana Ver Aşkını

Usûl : İkiz Aksak

Güfte : Seyyid Nizamoğlu Seyfullah
Beste : Hüseyin Sebilci

Mevlâm bana ver aş kını
Hayranın olayım senin
Bülbül gibi gülşeninde
Nâlânın olayın senin

Yandır beni yandır beni
Aşk meyine kandır beni
Sarhoş edip döndür beni
Mestânın olayım senin

Yâr eyle beni yârine
Koyma bu günü yarına
Yak beni aşkın nârına
Pervânen olayım senin

Gönül kuşu sana uçar
Aşk meyinden dâim içer
Bu tac ü hırkadan geçer
Üryânın olayım senin

Seyyid Nizamoğlu hoca
Ayırma kendinden yüce
Gerek gündüz gerek gece
Mihmânın olayım senin

HİCAZ İLAHİ

Mirâca Çıkınca Ahmed-i Muhtar

Usûl : Sengin Semaî

Güfte : Şeyh Fahreddin Efendi
Beste : Hüseyin Sebilci

Mirâca çıkınca Ahmed-i Muhtar
Cebrail ölünce rehber dediler
Aliyel mürteza Hayder-i Kerrar
Bir ismi de sâki kevser dediler

Bu Fahri ider ki gelmişiz bunda
İmam-ı Mehdi'ye Olmuşuz bende
Şahım Ali gider mahşer yerine
Muhip bendelere yâver dediler

UŞŞÂK İLAHİ

Muhammed Bağının Gülüdür Ali

Usûl : Düyek

Güfte : Aşık Niyâzi
Beste : Hüseyin Sebilci

Muhammed bağının gülüdür Ali
Bülbüller ötüşür dilidir Ali
Aşıklar yâr için düşmüş yollara
Hakîkat ehlinin yoludur Ali

Muhammed Ali'ye canımız fedâ
Bir dediler bize şah ile gedâ
Ayrı görenleri sevmemiş hüdâ
Vahdet bahçesinin gülüdür Ali

Gel Ali'nin Ehl-i Beyti olalım
Onsekiz bin âleme dolalım
Kıyamet gününde ânı bulalım
Hak şehitlerinin kanıdır Ali

Vahdet deryasına dalanlar bilir
Hakikat şehrinde Ali'yi bulur
Şahlar şahın gören imana gelir
Âşık Niyâzi'nin canıdır Ali

HİCAZ İLAHİ

Mülk-i Bekâdan Gelmişem

Usûl : Düyek

Güfte : Yunus Emre
Beste : Hüseyin Sebilci

Mülk-i Bekâ'dan gelmişem
Fâni cihânı neylerem
Ben dost cemâlin görmüşem
Hûri cinânı neylerem

Vahdet meyinin cür'asın
Mâşuk elinden içmişem
Ben dost Kokusun almışam
Misk-i reyhânı neylerem

İsa gibi dünya koyub
Gökleri seyran eylerem
Musa-i didar olmuşam
Ben lenterânı neylerem

İsmailem Hak yoluna
Canımı kurban eylerem
Çünki bu can kurban sana
Koçu kurbanı neylerem

Eyyub gibi maşukunum
Cevrin tehammül eylerem
Cercisleyin Hak yolunda
Çıkmayan cânı neylerem

Derviş Yunus mâşukuna
Vuslat bulunca mest olur
Ben şişeyi çaldım taşa
Namusu arı neylerem

RAST İLAHİ

Semâdan Sırr-ı Tevhîdi Duyan Gelsin Bu Meydâne

Usûl : Devrihindi

Güfte : Nûri Sivasî
Beste : Hüseyin Sebilci

Semâdan sırr-ı tevhîdi, duyan gelsin bu meydâne,
Derûn içre bugün Allah, diyen gelsin bu meydâne.

Salâdır ehl-i irfâne, götürsün cânı kurbâne,
Bugün başını merdâne, koyan gelsin bu meydâne.

Bilenler sırr-ı Settârı, görenler nûr-i Gaffârı,
Cihânda şişe-i ârı, kıran gelsin bu meydâne.

Kamunun hâlıkı birdir, niçin bazısı kâfirdir,
Bu ne hikmet bu ne sırdır, bilen gelsin bu meydâne.

Gönül maksûdunu buldu, cihân envâr ile doldu,
Bugün Nûri imâm oldu, uyan gelsin bu meydâne.

SABÂ İLAHİ

Seyreyleyip Yandım Mahcemâline

Usûl : Sofyan

Güfte : Fehmî
Beste : Hüseyin Sebilci

Seyreyleyip yandım mahcemâline
Nur kundak içinde yatar Muhammed
Cânımın cânânısın yâ Muhammed

Fehmî der ki canda cânânımız var
Peygamberi âhir zamanımız var
Gönüller derdine dermanımız var
Nur kundak içinde yatar Muhammed
Cânımın cânânısın yâ Muhammed

SUZİNÂK TEVŞİH

Seyreyleyip Yandım Mahcemâline

Usûl : Sofyan

Güfte : Fehmî
Beste : Hüseyin Sebilci

Seyreyleyip yandım mahcemâline
Nur kundak içinde yatar Muhammed
Cânımın cânânısın yâ Muhammed
Kokuları benzer Cennet gülüne

Fehmî der ki canda cânânımız var
Peygamberi âhir zamanımız var
Gönüller derdine dermanımız var
Nur kundak içinde yatar Muhammed
Cânımın cânânısın yâ Muhammed

SEGÂH İLAHİ

Sordum Sarı Çiçeğe

Usûl : Sofyan

Güfte : Yunus
Beste : Hüseyin Sebilci

Sordum sarı çiçeğe
Annen baban var mıdır
Çiçek de ider yâ derviş baba
Annem babam topraktır

Sordum sarı çiçeğe
Sizde ölüm var mıdır
Çiçek de ider yâ derviş baba
Ölümsüz yer var mıdır

Sordum sarı çiçeğe
Sen beni bilir misin
Çiçek de ider yâ derviş baba
Sen Yunus değil misin

UŞŞAK İLAHİ

Şu Benim Divâne Gönlüm

Usûl : Sofyan

Güfte : Kul Yusuf
Beste : Hüseyin Sebilci

Şu benim divâne gönlüm
Yine hubdan huba düştüm
Mahcemâlin şûlesinden
Çalkalanıp göle düştüm

Ah ben nidem
Şeyhim nidem
Yaralıyam kime gidem
Ya hâlim kime arz edeme

Kiminin meskeni külhan
Kimi derviş kimi sultan
Kimi şeyhi ile mihman
Ben şeyhimden cüdâ düştüm

Felek birgün cana kıyar
Sizi kabdan kaba koyar
Kimi atlas libas giyer
Şükür bize aba düştü

Kul Yusuf'undur bu demler
Akıttım dideden nemler
Benim çektiğim sitemler
Yardan bize caba düştü

SEGÂH İLAHİ

Taş Atanlara da Yoktur İntikamın

Usûl : Sofyan

Güfte : -
Beste : Hüseyin Sebilci

Taş atanlara da yoktur intikâmın
Sana isim koydu Mevlâ Muhammed
Enbiyâ tâcısın, senin makâmın
Aliyü'l âlâdan âlâ Muhammed

Salat ü selâm çek hâdî seher
Ne kadar var ise mahlûke peyker
Adedince olsun her şâm ü seher
Allahümme salli alâ Muhammed

UŞŞAK İLAHİ

Vâsıl Olmaz Kimse Hakka Cümleden Dûr Olmadan

Usûl : Sofyan

Güfte : Şemsî-i Sivasî
Beste : Hüseyin Sebilci

Vâsıl olmaz kimse Hakk'a cümleden dûr olmadan
Kenz açılmaz şol gönülde tâ ki pürnûr olmadan

Sür çıkar ağyârı dilden tâ tecellî ede Hakk
Pâdişâh konmaz saraya, hâne mamûr olmadan

Hakk cemalin Kâbe'sini kıldı âşıklar tavaf
Yerde Kâbe, gökyüzünde Beyt-i mamûr olmadan

Mest olanların kelâmı kendiden gelmez veli
Ya niçin söyler Ene'l-Hak, kişi Mansûr olmadan

Mest olup meydane geldim ta ezelden ta ebed
İçmişem aşkın şarabın âb-ı engûr olmadan

"Mûtû kable en temûtû" sırrına mazhar olan*
Haşr-ü neşri bunda gördü nefha-i sûr olmadan

Âşıkın çok derdi amma sırrın izhâr eylemez
Söylemesi terk-i edeb çünki destûr olmadan

Bir acaîb derde düşmüş tutuşur Şemsî müdâm
Hakk'a makbûl olmak ister, halka menfûr olmadan

UŞŞAK İLAHİ

Vâsıl-ı Feyz-i Hüdâyız Halvetî Uşşâkîyiz

Usûl : Sofyan

Güfte : Hüsâmî
Beste : Hüseyin Sebilci

Vâsıl-ı feyz-i Hüdâ'yız Halvetî Uşşâkiyiz
Hâk-i pây-i Mustafâ'yız Halvetî Uşşâkiyiz

Çar-i yar-ı bâ-safâya kulü kurban olmuşuz
Bende-î âl-i abâyız Halvetî Uşşâkiyiz

Mekteb-i irfandan aldı ders-i aşkı tıfl-ı dil
Ehl-i aşka pîşüvâyız Halvetî Uşşâkiyiz

Lî-ma'Allah sarayında olan mukîm ü müdam
Hâk-i râh-ı evliyâyız Halvetî Uşşâkiyiz

Hazret-i pîrin eşiği hâkine yüz süreli
Hamdülillah pür-safâyız Halvetî Uşşâkiyiz

Taht-ı gâh-ı dilde mihmân oldu esrâr-ı Hüda
Her gürûh-ı muktedâyız Halvetî Uşşâkiyiz

Nur-bahşi hâcegân ü Kâdirî Bayramî heb
Cümleden feyz-i âşinâyız Halvetî Uşşâkiyiz

Ey Hüsâmî Şeyh Hüsameddin'in oldun bendesi
Tarik-i her dü-serâyız Halvetî Uşşâkiyiz

UŞŞAK İLAHİ

Vardım Kırklar Yaylasına Gel Beri Ey Can Dediler

Usûl : Düyek

Güfte : Hatâyî (Şah İsmail)
Beste : Hüseyin Sebilci

Vardım kırklar yaylasına
Gel beri ey can dediler
Yüz sürdüm ayaklarına
Gir işte meydaan dediler

Gördüğünü gözün ile
Söyleme sen sözün ile
Ondan sonra bizim ile
Ol sen de mihman dediler

Düşme Dünya mihnetine
Tâlib ol Hak hazretine
Âb-ı Kevser şerbetine
Parmağını ban dediler

Şah Hatâyî nedir hâlin
Dua edip kaldır elin
Kes gıybet bûhtan dilin
Cümlemiz yeksan dediler

HÜZZAM MUHARREM İLAHİSİ

Zâlimler el vurup hep şimşîr-i canrubâya

Usûl : Yürüksemaî

Güfte : Kâzım Paşa
Beste : Hüseyin Sebilci

Zalimler el vurup hep şimşir-i canrübâya
Kasdettiler serâpa evlâd-ı Mustafâ'ya
Devran olup müsâit ol kavm-i bîhayâya
İsâl olundu bi-dert serhadd-i intihâya

Kimler eder tahammül ya Rab bu iptilâya
Âmâc edip vücûdun bin nâvek-i kazâya
Düştü Hüseyn atından sahra-ı Kerbelâ'ya
Cebrail var haber ver sultan-ı Enbiyâ'ya

SONUÇ

İslam ve mûsikî denildiğinde ilk akla gelen, tekkeler ve burada icra edilen faaliyetlerdir. Bunlar bazı tarikatlarda en ileri seviyede icra edilirken bazı tarikatlarda ise daha az kullanılmıştır. Hatta bazı tarikatlarda hiçbir şekilde yer almamıştır. Aslında her tarikatın mûsikî ile ne kadar ilişki içerisinde olduklarını da kaynakları ile ortaya koymak gerekmektedir.

Türk sanatının zirve zamanlarının yaşandığı ve en çok sanat eserlerinin ortaya çıktığı geçmiş dönemlerin, toplumunun kadîm şahsiyetleri olan mûsikîşinaslar bu kültürel mirasın öncü hâdimleri olduğu bilinmektedir. İstanbul tekkeleri günümüze kadar taşınan bu mûsikî cevherinin kaynağıdır.

Bu bağlamda yapabileceğimiz tasniflerde tarikatların mûsikiyî ne ölçüde kullandıklarının kavranması ve tarikat kültürü içerisinde yer alan mûsikînin ne kadar önem arzettiğinin farkedilmesi gerekir. "Uşşâkîlikte Mûsikî ve Mûsikîşinaslar" başlığı altında ilk defa akademik düzeyde işlenmiş olan çalışmamızın İslam tarihi araştırmaları açısından önemli olduğu kanaatindeyiz.

Tezimizde, Uşşâkîlikte mûsikînin temeli konumunda oldukları için gerek güftekâr gerekse bestekâr yönleri olan şahsiyetlerin hayatları ve eserlerinden bahsedilmiştir. Son bölümdeki Uşşâkî mûsikîşinasların eserlerinin tashih edilmiş notaları ise günümüzde yaşatılmaya çalışılan tekke mûsikîsi geleneğinin geçmişteki izlerinin örnek alınıp, bugün de doğru şekliyle icra edilmesinin mümkün olacağı düşünülmektedir.

"Tarikatlarda Mûsikî" başlığı altında yapılan çalışmaların daha geniş kapsamlı ve uzun yıllar araştırmalarda bulunarak çalışılması mümkündür. Tezimiz bu doğrultuda bir çıkış noktası olup, daha sonra yapılacak olan daha geniş kapsamlı akademik çalışmalara ışık tutması temenni edilmektedir.

KAYNAKÇA

Abdulkerim b. Hevazin Kuşeyri. **Kuşeyri Risalesi**, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1981.

Abdurrahman Sâmî Uşşâkî, **Tuhfetü'l Uşşâkîyye**, İstanbul, 1781.

Ahmed b. Hanbel, **el-Müsned**, Dârü'l Maarif, Kahire,1895.

Ahmed Muhyiddîn Efendi s. **Meclis-i Meşâyih Müzekkire ve Derkenar Defterleri**, no:1741

Ahmed Muhyiddîn Efendi, **Tomar-ı Tekâyâ**, İstanbul.

Akkuş, Mehmet. **Abdullah Salahaddîn-i Uşşâkî'nin Hayatı ve Eserleri**, Milli Eğitim Bakanlığı Basımevi, Ankara, 1998.

Albayrak, Sâdık. **Son Devir Osmanlı Ulemâsı,** Medrese Yayınları, İstanbul, 1980.

Atatürk Kitaplığı, Yazma Eserler, K.75 ekleri

Başbakanlık Osmanlı Arşivi.

Bayîham, Muhammed Camîl. **El-Mir'ât fî Hazârati'l-'Arab**, Bağdat, 1962.

Bursalı Mehmed Tahir, **Osmanlı Müellifleri**, Meral Yayınevi, İstanbul, 1975.

Çilli, Bilal Reşit. **Uşşâkîlik**, Güneş Ofset, Antalya,2003.

Eraydın, Selçuk. **Tasavvuf ve Tarikatlar**, Marifet Yayınları, İstanbul 1981.

Eren, Sıddık Naci. **Allâh'a ve Resûlü'ne En Yakın Yol**, Bayrak Yayımcılık, İstanbul, 1981.

Göktürk, Hakkı. "Balçık Tekkesi Mescidi", **İstanbul Ansiklopedisi**, IV, s. 1780

Haşim, Tümer. **Uşak Tarihi**, Uşak Halk Eğitimine Yardım Kültür Yayınları, İstanbul, 1971.

İbn-i Haldûn. **Mukaddime**, çev. Süleyman Uludağ, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1983. 2.c. (810 – 1559 s.)

İsmail Paşa, **Hediyyetü'l-Ârifîn Esma'ü'l-Müellifîn ve Âsârü'l-Musannifîn**, Millî Eğitim Bakanlığı, İstanbul, 1951

İşli, Esin Demirel, **İstanbul Tekkeleri Mimarisi Eklentileri ve Restorasyonu**, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 1998.

İz, Mahir. **Tasavvuf**, Rahle Yayınevi, İstanbul, 1969.

Kılıç, Mahmud Erol. "Cemalizâde Tekkesi Şeyhi Seyyid Muhammed Cemaleddîn-i Uşşakî ve Şiiri" **Tarihi, Kültürü ve Sanatıyla Eyüpsultan Sempozyumu II Tebliğler**, İstanbul, 1998.

Küçük, Hasan. **Osmanlı Devleti'ni Tarih Sahnesine Çıkaran Kuvvetlerden Biri; Tarikatlar ve Türkler Üzerine Müsbet Tesirleri**, TÜRDAV, İstanbul, 1976,

Massignon, Louis, "Tarikat", **İslam Ansiklopedisi**, Millî Eğitim Bakanlığı, İstanbul. 1974.

Meşîhat Arşivi, Meclis-i Meşâyih Müzekkire ve Derkenar Defterleri no:1744

Meşîhat Arşivi, Tekkeler Defteri, no:1781

Meydan Larausse, İstanbul, 1969.

Okiç, Tayyib. **Kur'an-ı Kerim'in Uslûb ve Kıraati**, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara, 1963.

Özdamar, Mustafa. **Dersaadet Dergâhları**, Kırkkandil Yayınları, İstanbul, 1994.

Özoruç, Mustafa. **Hüseyin Sebilci'nin Hayatı ve Eserleri**, (Yayınlanmamış Lisans Tezi), İstanbul Teknik Üniversitesi Türk Mûsikîsi Devlet Konservatuarı, İstanbul, 1996.

Öztürk, Yaşar Nuri. **Kutsal Gönüllü Veli Kuşadalı İbrahim Halveti**, Fatih Matbaası, İstanbul, 1982.

Pakalın, M. Zeki, **Sicîl-i Osmanî Zeylî: Son Devir Osmanlı Meşhurları Ansiklopedisi**, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2008

Sami, Şemseddîn. **Kamus-ı Türkî**, Dersaadet İkdam Matbaası, İstanbul, 1904.

Şapolyo, Enver Behnan. **Mezhepler ve Tarikatlar Tarihi**, Türkiye Yayınevi, İstanbul, 1964.

Tabibzâde Mehmed Şükrü Efendi, **Derûn-i İslambolda Hankahlar Beyanındadır (Mecmûa-yı Tekâyâ)**, İstanbul Belediye Başkanlığı Atatürk Kitaplığı, Belediye Yazmaları Bölümü. No:75.

Tanman, Baha. "Hüsameddîn Uşşâkî Tekkesi", Tekeli, İlhan. **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, Tarih Vakfı, Ankara, 1993, c.4, s. 105-106.

Tanman, Baha."Tahir Ağa Tekkesi", Tekeli, İlhan. **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, Tarih Vakfı, Ankara, 1993, c.6, s. 189-190.

Tanman, Baha. “Uşşakîlik”, Tekeli, İlhan. **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, Tarih Vakfı, Ankara, 1993, c.7, s. 105-106.

Vassaf, Osmanzâde Hüseyin. **Sefine-i Evliyâ**, Haz. Mehmet Akkuş, Ali Yılmaz, Kitabevi, İstanbul, 2006.

VGMA, Tekâyâ ve Zevâyâ Defteri, no:109

Vicdanî, Sadık**. Tomar-ı Turuk-ı Aliyye**, Evkaf-ı İslamiyye Matbaası, İstanbul, 1338-1341.

Yakut el-Hamevi, **Mu‘cemü’l-Buldan**, Beyrut, 1957

Yılmaz, Hasan Kamil. **Aziz Mahmud Hüdayî ve Celvetiyye Tarikatı**, Erkam Yayınları, İstanbul,1980.

Yılmaz, Necdet. **Osmanlı Toplumunda Tasavvuf Sûfîler, Devlet ve Ulemâ: XVII. yüzyıl,** Osmanlı Araştırmaları Vakfı, İstanbul, 2001.